

Livsduelighed

METTE DEDING
IDA SCHEEL RASMUSSEN
SIGNE BOE RAYCE
CHRISTOFFER SCAVENIUS SONNE-SCHMIDT

KØBENHAVN 2016

LIVSDUELIGHED
Afdelingsleder: Mette Deding
Afdelingen for skole og uddannelse

© 2016 SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd
Hertuf Trolles Gade 11
1052 København K
Tlf. 33 48 08 00
sfi@sfi.dk
www.sfi.dk

SFI's publikationer kan frit citeres med tydelig angivelse af kilden.

INDHOLD

1	SAMMENFATNING	7
2	FORORD	9
3	INDLEDNING	11
	Baggrund	11
	Formål	12
	Opbygning	12
4	LIVSDUELIGHED	15
	Kondenseret definition af livsduelighed	15
	Resiliens	17
5	ANALYSE	21
	Baggrund og formål	21
	Data	22
	Analyse	26
	Resultater	48

6	INDSATSER	53
	Indsatser med fokus på børns udvikling	53
	BILAG	57
	LITTERATUR	61

SAMMENFATNING

Dette notat handler om livsduelighed og de forskellige aspekter relateret dertil. I de senere år er livsduelighed som begreb blevet almindeligt anvendt som beskrivelse af de kompetencer, der bidrager til, at børn konstruktivt kan håndtere udfordringer, så de udvikler sig positivt og bliver velfungerende voksne, der trives. Dette notat er udarbejdet på baggrund af en undersøgelse af livsduelighed udført i samarbejde med Egmont Fonden, der har livsduelighed skrevet ind som særligt fokusområde i 2016.

Notatet indeholder tre forskellige dele. Dels en bred dækkende definition af livsduelighed, der gør begrebet mere operationaliserbart i en dansk sammenhæng; dels en deskriptiv analyse af perspektiverne på langt sigt for børn, der starter livet med forskellige udgangspunkter i aspekter af livsduelighed; og endelig nogle eksempler på, hvordan man målrettet kan arbejde med at styrke forskellige aspekter af små børns livsduelighed.

I notatet definerer vi livsduelighed på følgende måde: Livsduelighed forstås som personlige, sociale og faglige egenskaber og kompetencer, der i samspil bidrager til en persons evne til konstruktivt at håndtere udfordringer, fungere alene såvel som i fællesskaber og udvikle sig i mødet med omverdenen. Denne definition er fremkommet på baggrund af international litteratur samt sparring med eksperter inden for området. Definitionen er tænkt som en samlet beskrivelse af de aspekter, der indgår i begrebet livsduelighed, således at der eksisterer en bred fælles forståelse af, hvordan vi forstår og arbejder med livsduelighed i en dansk sammenhæng. Livsduelighed er dog ikke en eksakt størrelse, og hvert aspekt indeholder dimensioner, der har betydning for det enkelte barns udvikling. Det er derfor vigtigt at understrege, at definitionen skal forstås som en teoretisk ramme for arbejdet med livsduelighed.

Det enkelte barns livsduelighed og udviklingen af relevante kompetencer og egenskaber afhænger af mange faktorer og udvikles særligt gennem den tidlige barndom. Vi har derfor set på, hvordan forskelle i aspekter af små børns livsduelighed korrelerer med forskelle i forskellige udfaldsmål, når børnene bliver teenagere. I den forbindelse har vi anvendt SFI's *Forløbsundersøgelse af børn født i 1995* og sammenholdt mødrenes svar på aspekter af børnenes adfærd som 3-årige med udfaldsmål som fx karakterer ved 9. klasses afgangsprøve, overgang til ungdomsuddannelse og kriminelle sigtelser. Dette er et unikt datasæt og en unik analyse, fordi det giver mulighed for at følge børnene på meget langt sigt på nogle kompetencer, som vi ellers ikke har meget viden om. Analysen er dog begrænset af, at de anvendte spørgsmål oprindeligt blev designet ud fra andre forskningsspørgsmål. Alligevel finder vi interessante resultater. Fx kan vi se, at der er forskel på de 3-åriges personlige egenskaber, sociale kompetencer og sproglige udvikling i forhold til mors socioøkonomiske ressourcer. Vi kan ligeledes konkludere, at en større andel af de børn, som havde vanskeligheder som 3-årige, også havde adfærdsmæssige problemer som 11-årige, sammenlignet med børn, der ikke oplevede vanskeligheder i 3-års-alderen. Vi fandt også, at børn, som var sprogligt bagud ift. jævnaldrende i 3-års-alderen, klarede sig dårligere ved 9. klasses afgangseksamen, og at de unge, som var blevet sigtet for vold i en alder af 17 år, også var de børn, som generelt ikke var socialt accepterede, og som sprogligt havde det svært.

Der er altså noget at komme efter, og i notatets sidste del prøver vi derfor at komme med eksempler på, hvordan man dels kan identificere de børn, som særligt er i risiko for at udvikle dårlig adfærd eller præstere dårligt, dels, hvilke indsatser der er egnede til at styrke udsatte børns livsduelighed, så de kan mestre de forskellige udfordringer, de møder i deres hverdag.

Ser vi overordnet på det, sætter vores definition af livsduelighed en operationel ramme for det videre arbejde med livsduelighed i en dansk kontekst. Tanken er, at notatet kan fungere som inspiration og redskab til næste skridt som fx at udvikle deciderede validerede mål for de forskellige aspekter (eller nogle af de mest centrale), så man fremover kan lave sammenligninger på tværs af undersøgelser, følge udviklingen af danske (udsatte) børns livsduelighed og udarbejde indsatser, som styrker livsduelighed hos børn direkte.

FORORD

Notatets endelige form er udarbejdet under ledelse af forskningschef Mette Deding i afdelingen for skole og uddannelse. Projektet har tidligere været ledet af forsker Karen Ida Dannesboe og analysemanager Lars Grønvald Foldspang. Herudover har følgende forskere og videnskabelige assistenter bidraget til notatet: Forsker Christoffer Scavenius, forsker Signe Boe Rayce og videnskabelig assistent Ida Scheel Rasmussen. I udarbejdelsen af definitionen af livsduelighed har der været nedsat en ekspertgruppe. Ekspertgruppen har bidraget med input til projektgruppens arbejde og takkes for deres bidrag. Ekspertgruppen har bestået af: Centerchef og professor Bjarne Bruun Jensen, Steno Center for sundhedsfremme, professor emeritus & forsker Per Schultz Jørgensen, DPU – Aarhus Universitet, forskningschef og professor Britta Kyvsgaard, Administrationsafdelingen i Justitsministeriet og Aalborg Universitet, psykolog og forfatter Anne Linder, lektor Ida Schwartz, University College Lillebælt, souschef Kamilla Gumedde, projektkoordinator Nanna Bøgh Laursen og projektkoordinator Jeppe Hillgaard, Trygfondens Børneforskningscenter, Aarhus Universitet.

INDLEDNING

BAGGRUND

Der har i mange år været interesse for de forhold, der gør, at et barn senere hen klarer sig godt. Hvilke påvirkninger medfører fx, at et barn/ung klarer sin 9. klasses afgangseksamen med fine karakterer, vælger at søge ind på en uddannelse eller holder sig fra at begå ungdomskriminalitet? Man har længe vidst, at barnets sociale baggrund påvirker, hvordan barnet klarer sig både i teenageårene, men også senere i livet på en lang række parametre. I en nyligt udgivet SFI-rapport 'Unge i Danmark – 18 år og på vej til voksenlivet' står det beskrevet, at der er store sociale forskelle i karakterniveau, fravalg af ungdomsuddannelse og evnen til at fastholde uddannelse eller arbejde (Thomsen m.fl., 2016). Undersøgelsen er baseret på en forløbsundersøgelse med 6.000 inkluderede børn født i 1995. Det fremgår ligeledes af undersøgelsen, at børn/unge, der kommer fra familier med færre socioøkonomiske ressourcer, har vanskeligere ved at gennemføre en 9. klasses afgangseksamen og vælger oftere en ungdomsuddannelse fra, sammenlignet med andre børn/unge. Børnene/de unge har ligeledes øget sandsynlighed for at begå kriminalitet som teenagere og øget sandsynlighed for at ende uden for både arbejdsmarkedet og uddannelsessystemet (Thomsen m.fl., 2016).

Men præcist hvor tidligt og hvordan den sociale ulighed blandt unge skabes, er stadig delvist uopklaret. Deri ligger også, at man ikke kender samtlige faktorer, der afgør, hvordan et barn/ung klarer sig på længere sigt. Det er påvist, at elevers socioøkonomiske baggrund har størst forklarings effekt, når det gælder eksamensresultater ved folkeskolens afgangseksamen og videre uddannelsesgrad (Munk & Sloth, 2005). Der må altså være andre betydelige faktorer end fx karaktergennem-

snit/kognitiv funktion, som påvirker barnets videre færden. Dette stemmer overens med, at man ved, at det er nødvendigt at inddrage mange forhold og karakteristika i livsbanen med henblik på at forklare succes senere hen (Bowles, Gintis & Osborne, 2001). Disse mange forhold og karakteristika er netop dem, man har ønsket at beskrive, når begrebet livsduelighed anvendes.

Livsduelighed har nemlig i de senere år vundet indpas i det danske uddannelsespolitiske felt. Det er især blevet anvendt i diskussioner om folkeskolereformen, som trådte i kraft i 2014, og dens styrker og svagheder. Begrebet anvendes ligeledes inden for trivselsarbejde med udsatte børn og unge. På trods af, at livsduelighedsbegrebet ofte trækkes frem, eksisterer der dog fortsat ingen klar og entydig definition af begrebet. Både kognitive og ikke-kognitive færdigheder kan være væsentlige, og der er derfor behov for at arbejde med at fastlægge indholdet af begrebet.

Egmont Fonden har på denne baggrund ønsket en definition af livsduelighed og en status for livsdueligheden blandt danske børn. De har derfor bedt SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd om at lave denne undersøgelse.

FORMÅL

Det primære formål med dette notat har været at definere selve begrebet livsduelighed samt undersøge nogle forskellige aspekter af begrebet livsduelighed. Idet begrebet er multidimensionelt, har det ikke været muligt at inddrage og undersøge samtlige aspekter af begrebet i dette projekt. Analysen i dette notat er derfor en indledende analyse af forskellige aspekter af livsduelighed, en analyse, der kan danne grundlag for et videre analysearbejde af livsduelighed. I notatet har SFI, i samarbejde med eksperter inden for området, opstillet en bred dækkende definition af begrebet livsduelighed. Notatet indeholder yderligere en deskriptiv analyse af sammenhængen mellem svar på spørgsmål om børnenes adfærd som 3-årige, der er relateret til livsduelighed, og deres senere adfærd/præstation i teenageårene. I analysen bliver det undersøgt, hvorvidt der allerede var nogle mønstre, som pegede i forskellige retninger, dengang børnene var små (3½ år gamle).

OPBYGNING

Dette notat består af tre dele fordelt på følgende tre kapitler:

- Kapitel 4 indeholder definitionen af livsduelighed. Kapitlet indeholder også en kort redegørelse af de beskyttende og hæmmende faktorer,

der har betydning for børns udvikling. I kapitlet fremstilles nogle eksempler på dansk forskning, hvor fokus er på sårbare og udsatte børn.

- I kapitel 5, selve analysen, fokuseres der på svar på spørgsmål fra *Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995*, da børnene var 3½ år gamle, som kan sige at belyse forskellige aspekter af livsduelighed, og hvordan besvarelserne relaterer sig til børnenes socioøkonomiske baggrund og barnets køn. Herudover indeholder kapitlet også en analyse af, hvordan disse besvarelser fra tidlig barndom associerer med udfald senere i livet, deriblandt barnets adfærdsmønster, præstation i folkeskolen og uddannelsesvalg.
- I kapitel 6 præsenterer vi indsatser, som styrker forskellige kompetencer hos små børn. Da livsduelighed er et samlebegreb, der dækker over mange kompetencer, er det relevant at beskrive indsatser, der fokuserer på at styrke relevante færdigheder og kompetencer hos børn tidligt i barndommen.

LIVSDUELIGHED

KONDENSERET DEFINITION AF LIVSDUELIGHED

Livsduelighed forstås som personlige, sociale og faglige egenskaber og kompetencer, der i samspil bidrager til en persons evne til konstruktivt at håndtere udfordringer, fungere alene såvel som i fælleskaber og udvikle sig i mødet med omverdenen.

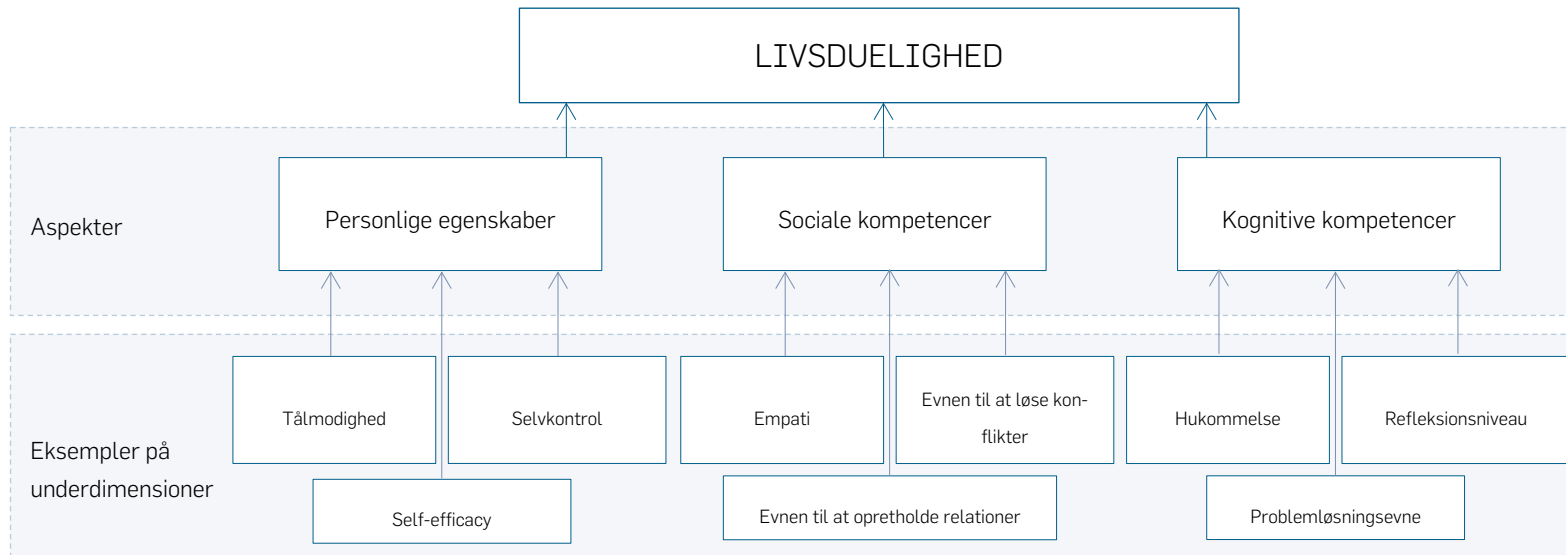
Centrale personlige egenskaber er evner såsom selvkontrol, vedholdenhed, nysgerrighed, evnen til at være optimistisk og føle meningsfuldhed. Sociale kompetencer omfatter evnen til at skabe sociale kontakter og kunne håndtere sociale situationer, følelse af tilknytning og empati. Faglige kompetencer omfatter kognitive såvel som fagkompetencer.

Livsduelighed udvikles og grundlægges i barnets tidlige år i samspil med tætte sociale relationer (fx familien).

Livsduelighed kan styrkes i familie, socialt netværk og fritidsliv samt institution, skole og uddannelsesforløb gennem pædagogisk påvirkning.

Strukturen af den kondenserede definition af livsduelighed er illustreret i figur 4.1. Hvordan denne definition blev udarbejdet, står beskrevet i bilag 1.

FIGUR 4.1
Kondenseret definition af livsduelighed.

Kilde: Indholdet af livsduelighed defineret af SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 2016.

RESILIENS

Begrebet livsduelighed anvendes ikke internationalt, og der har heller ikke hidtil været tradition for at bruge begrebet i forskningssammenhænge. Derimod har det beslægtede begreb resiliens været anvendt internationalt og i forbindelse med forskning, især i relation til børnepsykologi. Livsduelighed er et bredere begreb end det engelske ord resilience, men de to begreber kredser om nogle af de samme pointer. Resiliens refererer til den proces, hvor et individ klarer sig godt på trods af alvorlig modgang, der ellers vil have potentiale til at skade en sund udvikling. Livsduelighed beskriver noget af det samme, nemlig det, at man er i stand til klare sig på trods af modgang. Livsduelighed og resiliens beskriver altså begge barnets modstandskraft, selvkontrol og ukuelighed. Men livsduelighed inkluderer derudover også, hvorvidt barnet er nysgerrigt og positivt overfor omverdenen. Livsduelighed adskiller sig også fra resiliens, idet det også inkluderer barnets faglige/kognitive kompetencer. Begrebet resiliens er, som nævnt, et mere hyppigt anvendt og ældre begreb, og der eksisterer meget forskning om, hvilke faktorer, man mener hæmmer eller styrker børns resiliens. Denne forskning kan bidrage til viden om risikofaktorer for livsduelighed, idet begreberne resiliens og livsduelighed er så nært beslægtede.

På baggrund af en litteratursøgning¹ præsenteres et mindre udsnit af publiceret forskning om risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer for resiliens blandt børn og unge. Begrebet resiliens dækker over mere, end vi fremstiller her, og følgende redegørelse skal ikke forstås som en dækkende beskrivelse af, hvad begrebet rummer eller beskriver, dette ville være at forsimple noget, som er komplekst og multidimensionelt.

BESKYTTELSESFAKTORER OG RISIKOFAKTORER

Beskyttelsesfaktorer beskrives som de forhold, der kan styrke livsduelighed/resiliens, hvorimod risikofaktorer anses for at være hæmmende ift. livsduelighed/resiliens.

BESKYTTELSESFAKTORER

Beskyttelsesfaktorer, der generelt knyttes til resiliens, bliver ofte delt op i henholdsvis individuelle faktorer og strukturelle faktorer. Individuelle faktorer er personlige egenskaber eller kompetencer, som børn eller unge besidder (og som kan læres, fremmes eller begrænses i samspil med omverdenen). Strukturelle faktorer er forhold koblet til det miljø/den kontekst, som børn eller de unge færdes i (familie, nærmiljø, samfund m.m.).

1. Litteratursøgningen er præsenteret i bilag 1.

Beskyttende individuelle faktorer kan være: håb, følelse af støtte fra lokalsamfundet, følelse af støtte fra andre (DiFulvio, 2011; Luthar & Zelazo, 2003; Ng, Chan, & Lai, 2014), følelse af selvværd (Bell & Romano, 2015; DiFulvio, 2011; McCay m.fl., 2015) samt følelsen af formål (Bell & Romano, 2015). Self-efficacy – dvs. troen på, at man kan planlægge og gennemføre en konkret opgave, prøvelse, handling m.v. med succes. Herudover er barnets motivation til at være succesfuld og barnets selvkontrol ligeledes vigtige faktorer (Masten, 2014).

Beskyttende strukturelle faktorer beskrives overordnet som forhold, der giver mulighed for at have relationer af høj kvalitet og muligheden for at have adgang til de ressourcer, samfundet besidder. De strukturelle faktorer, der fremmer resiliens/livsduelighed, kan således overordnet inddeles i to kategorier: 1) relationsdannelse og 2) adgang til ressourcer. Relationsdannelse har fokus på den enkeltes muligheder for at danne og bibeholde højkvalitetsrelationer, herunder relationer til familie, venner, lærere, lokalsamfund etc. (Bell & Romano, 2015; DiFulvio, 2011; Ng m.fl., 2014; Svanberg, 1998; Ulturgasheva m.fl., 2014). Ressourceadgang har fokus på den enkeltes adgang til fx gode uddannelsesforhold, adgang til behandling, husly, støtte fra omgivelserne etc. (Bell & Romano, 2015; DiFulvio, 2011; McCay m.fl., 2015; Ng m.fl., 2014; Ulturgasheva m.fl., 2014).

RISIKOFAKTORER

Generelt beskriver den empiriske litteratur risikofaktorer som forhold og faktorer, der knyttes dels til strukturelle forhold, dels til barnets relationsdannelse. Af strukturelle forhold kan nævnes fattigdom (Abelev, 2009; Forrest-Bank m.fl., 2015; Ng m.fl., 2014; Theron & Theron, 2010), diskrimination (DiFulvio, 2011), vold/krig (Rhodes & Schechter, 2014; Ulturgasheva m.fl., 2014; Vindevogel m.fl., 2015). Risikofaktorer, der knyttes til relationsdannelse, kan være anbringelser og generel dårlig tilknytning til forældre (Bell & Romano, 2015; Ulturgasheva m.fl., 2014), lav grad af tilknytning eller dårlig relation til lærere, pædagoger, venner, lokalsamfund m.fl. (Ng m.fl., 2014; Ulturgasheva m.fl., 2014; Vindevogel m.fl., 2015).

DANSK FORSKNING

Resiliens og begrebet livsduelighed omhandler begge børns modstandskraft, forstået som evnen til at klare sig på trods af modgang. Begreberne anvendes derfor ofte i relation til udsatte børn, som i højere grad har livsbetingelser, som de skal være resiliente overfor, fx vold i familien, psykisk sygdom hos forældre eller lign. Udsatte unge har ofte som udgangspunkt dårligere odds for at være livsduelige, og det er derfor vigtigt at klarlægge, hvilke faktorer der påvirker unges udvikling og adfærd negativt, så de kan forebygges. Livsduelighedsbegrebet anvendes også i for-

hold til ikke-udsatte børn. Hvor fokus tidligere primært har været på at styrke udsatte børns livsduelighed, er der også kommet fokus på at styrke ikke-udsatte børns livsduelighed.

Selvom begrebet livsduelighed ikke har været i fokus tidligere inden for forskning, har der altid eksisteret en interesse for de faktorer, der gør, at nogle børn klarer det godt senere hen, og de faktorer, der gør, at nogle børn klarer det mindre godt senere hen. Der er publiceret meget om risikofaktorer og trivsel blandt (udsatte) børn, dette gælder også nationalt. SFI og andre institutioner har publiceret en del litteratur om udsatte børns trivsel og adfærd. Følgende eksempler på udgivelser leverer solid viden fra nyere forskning inden for (udsatte) børne-/ungeområdet. Listen skal opfattes som inspiration til videre læsning og indeholder blot et lille udpluk af udgivet litteratur på området:

- *Børn og unge i Danmark – Velfærd og trivsel 2014* bidrager blandt andet med viden om kategorier af børn og unge, som har det særligt vanskeligt og derfor kan have brug for børnesociale indsatser (Ottosen m.fl., 2014).
- *Lige muligheder – udsatte børn og unge* rapporterer den afsluttende evaluering af initiativer for udsatte børn og unge under handlingsprogrammet ”Lige muligheder” (Højen-Sørensen, 2016).
- *Vidensbaseret indsats over for udsatte børn i dagtilbud – Modelprogram. Forandring og effekt* har haft til formål at undersøge virkninger af at sætte en målrettet, systematisk og vidensbaseret indsats ind i danske dagtilbud for at se, om dette kunne mindske den sociale arv og ulighed blandt unge i vort samfund (Jensen m.fl., 2011).
- *Pædagogisk arbejde med socialt udsatte børn i vuggestuen* har fokuseret på pædagogisk arbejde og det pædagogiske personales kompetencer til at arbejde med socialt udsatte børn allerede i vuggestuen. Projektet med empirisk baseret viden om socialt udsatte børns livsbetingelser og udviklingsmuligheder (Petersen, 2011).
- *Sundhedsplejens indsatser og betydning i arbejdet med små udsatte børn og familier* præsenterer teoretiske og empiriske resultater af et forskningsprojekt, hvor fokus har været på sundhedsplejens arbejde med udsatte børn og familier fra de såkaldte ghetto-lignende boligområder (Petersen & Ladefoged, 2015).
- *Børns tidlige udvikling og læring* tegner en karakteristik af børnegruppens kompetencer og aspekter af de læringsmiljøer. Børnenes kompetencer er undersøgt ved brug af valide redskaber, der afdækker forskelle i sociale, sproglige og matematiske kompetencer hos børn i alderen 0-6 år. Betydningen af familiebaggrund (morens uddannelse, familiestatus og etnisk oprindelse) for udviklingen på forskellige alderstrin behandles ligeledes (Rambøll Management Consulting, Aarhus Universitet & Syddansk Universitet, 2016).

- *Unge i Danmark – 18 år og på vej til voksenlivet* samler resultaterne fra den sjette spørgeskemaundersøgelse af data fra *Forløbsundersøgelsen af danske børn født i 1995*. Der behandles temaer som unge og uddannelse samt unge og kriminalitet (Thomsen m.fl., 2016).
- *På vej mod kriminalitet – hvilke faktorer i barndommen gør en forskel* identificerer forhold og begivenheder i opvæksten, som enten øger eller mindsker sandsynligheden for, at en ung begår kriminalitet (Østergaard m.fl., 2015).

ANALYSE

BAGGRUND OG FORMÅL

Livsduelighed dannes relativt tidligt, nogle aspekter er medfødt, mens andre aspekter udvikles tidligt i barndom/ungdom gennem stimulering og erfaringer. Sociale forskelle opstår tidligt, og forskellene ses tydeligt, når børn starter i skole. Det er derfor interessant, hvornår i barndommen man kan spore forskelle i aspekter og dimensioner, der relaterer sig til livsduelighed, og hvorvidt disse forskelle har en betydning på længere sigt.

Vi har udvalgt data fra *Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995* til analysen, idet undersøgelsen følger børnene over lang tid. Ved brug af netop dette datasæt har vi mulighed for at se, om tendenserne, der eksisterer tidligt i barndommen, kan fortælle noget om, hvordan børnene klarer sig, når de bliver ældre. *Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995* har fulgt 6.000 børn født i efteråret 1995. Til dato har der været gennemført seks dataindsamlinger: da børnene var 4-5 måneder (1996), 3½ år (1999), 7 år (2003), 11 år (2011) 15 år (2011) og 18 år (2014). Det er begrænset, hvor mange undersøgelser der indeholder information på de samme børn over så mange år. Datasættet fra *Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995* gjorde det muligt at koble spørgsmål, fra børnene var små (3½ år gamle) på besvarelser/registerdata fra deres teenageår. Derfor er det muligt at følge børnenes udvikling, og hvordan besvarelser, fra da de var 3 år gamle, korrelerer med deres adfærd og præstation som 18-årige.

Hverken *Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995* eller andre eksisterende undersøgelser blev tilrettelagt med henblik på at belyse eller måle hverken aspekter af livsduelighed eller livsduelighed som helhed blandt danske børn, hvilket medfører, at ikke alle af de anvendte spørgsmål er lige velegnet til denne analyse. Spørgsmålene relaterer sig til dele af de tre

aspekter (personlige egenskaber, sociale kompetencer og faglige/kognitive kompetencer), og resultaterne kan derfor fint give en indikation af, hvorvidt dimensioner af livsduelighed tidligt i barndommen generelt er operationelle.

Formålet med denne deskriptive analyse er, på basis af eksisterende data og med udgangspunkt i den formulerede definition af livsduelighed, at undersøge, om:

- Børn af mødre i forskellige socioøkonomiske grupper adskilte sig i besvarelsen af enkelte spørgsmål, der relaterer sig til ét af de tre aspekter i livsduelighed
- Piger og drenge adskilte sig i besvarelsen af enkelte spørgsmål, der relaterer sig til ét af de tre aspekter i livsduelighed
- Aspekter af tidlig livsduelighed (målt ved enkeltspørgsmål, da børnene var 3½ år gamle) er korreleret med udfald sent i barndommen og i teenageårene (fx SDQ-score og 9. klasses afgangseksamen).

Analysen skal ses som en eksplorativ undersøgelse af, om der på eksisterende datasæt kan ses et mønster tidligt i barndommen blandt børnene, der senere klarede det godt, og børnene, der senere klarerede det mindre godt. Resultaterne i dette kapitel baserer sig på krydstabuleringer (chi²-test), og der er således ikke tale om dokumenterede årsags- eller virkningssammenhænge.

DATA

SFI's *Forløbsundersøgelse af børn født i 1995* (BFU) og registerdata fra Danmarks Statistik dannede grundlag for analysen og figurerne. Det anvendte BFU-spørgeskema (fra børnene var 3½ år gamle) blev i 99 pct. af tilfældene besvaret af barnets mor, resterende blev besvaret af en anden voksen med relation til barnet (fx stedmor). BFU-undersøgelsen dannede også grundlag for børnenes psykiske trivsel (målt ved en såkaldt SDQ-score) som 11-årige, og hvorvidt de var under uddannelse eller i arbejde (målt ved variabelen 'NEET' – not in education, employment, or training), som 18-årige.

De spørgsmål, som er udvalgt til at udtrykke børnenes livsduelighed tidligt i barndommen, er eksempler på spørgsmål, der kan bidrage til belysning af aspekter af livsduelighed. De seks udvalgte spørgsmål er ikke dækkende for indholdet af hele livsduelighedsbegrebet, men tænkt som indikatorer, der kan være med til at belyse aspekter af små børns personlige egenskaber, sociale kompetencer eller kognitiv funktion. De seks udvalgte spørgsmål (indikatorer) er præsenteret nedenfor:

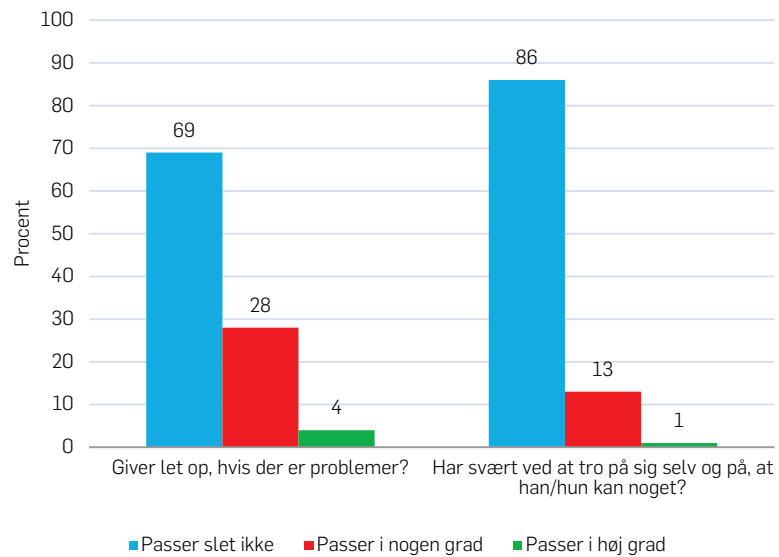
- Spørgsmålet ”Giver barnet let op, hvis der er problemer?” og spørgsmålet ”Har svært ved at tro på sig selv og på, at han/hun kan noget?” er udvalgt til at udtrykke dele af barnets personlige egenskaber
- ”Passer det, at dit barn er en, de andre gerne vil lege med?” og ”Barnet er hjælpsom over for andre børn” er udvalgt til at udtrykke dele af barnets sociale kompetencer
- Der eksisterer ingen spørgsmål i spørgeskemaet, der direkte retter sig mod børns kognitive eller faglige kompetencer, i stedet indgår spørgsmålene ”Kan dit barn besvare enkelte spørgsmål fx ”Vil du have saft?”” og ”Kan dit barn samtale om lette emner fx om, hvad han/hun har oplevet?” som udtryk for børnenes sproglige udvikling.

Spørgsmålene er oprindeligt udarbejdet og stillet til et andet formål i anden kontekst. Spørgsmålene er stillet med tanke på at beskrive børnenes udvikling og adfærd, og de er egnede, når man ønsker at analysere nogle enkelte indikatorer, som relaterer sig til livsduelighed. Dermed ikke sagt, at spørgsmålene ikke kan anvendes til at give en indikation af børnenes livsduelighed. I det videre arbejde med måling og analysering af livsduelighed blandt små børn, kan disse spørgsmål bruges som inspiration.

Svagheden ved spørgsmålene er, at der mangler variation i nogle af besvarelsene. Spørgsmålene er udarbejdet med henblik på at analysere det ”gennemsnitlige/normale” barn, hvilket resulterer i, at størstedelen af børnene ligger i ”normalområdet”, og meget få børn skiller sig ud og kategoriseres som uden for normalen. Andre spørgsmål, hvor svarene resulterede i større variation, kunne muligvis have resulteret i tydeligere tendenser og været bedre egnet til formålet. Hvordan alle besvarelsene fordeler sig på de seks udvalgte spørgsmål, illustreres nedenfor:

FIGUR 5.1

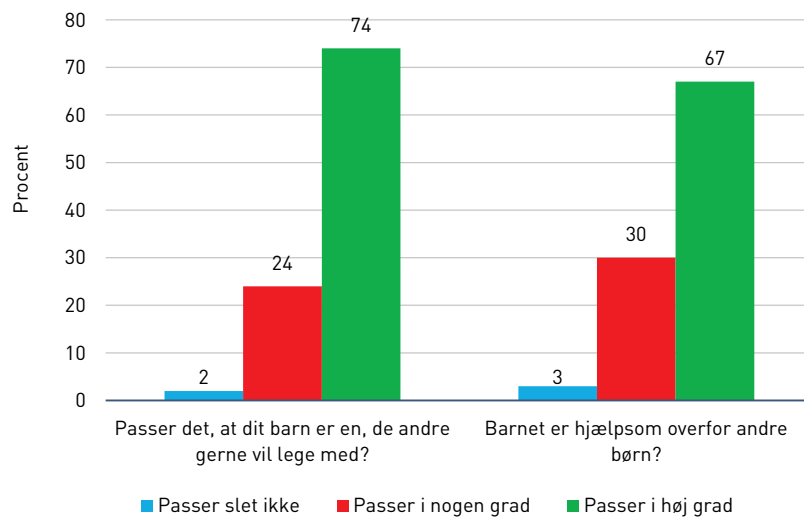
Dimensioner af personlige egenskaber. Procent.

Kilde: Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995 og DST.

FIGUR 5.2

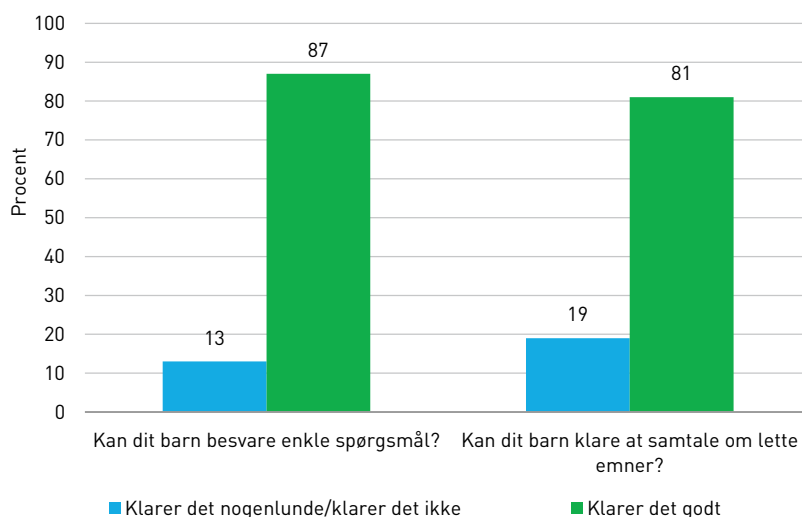
Dimensioner af sociale kompetencer. Procent.

Kilde: Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995 og DST.

FIGUR 5.3

Sproglige kompetencer. Procent.

Kilde: Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995 og DST.

Forskning har gang på gang påvist, at der er en sammenhæng mellem børns sociale baggrund og deres udvikling (KL, 2012). Der er ligeledes konstateret en social gradient senere i livet, især i skolegang og uddannelsesvalg (Haahr & Karlsson, 2009). Rapporten *Unge i Danmark – 18 år og på vej til voksenlivet* inkluderer seneste forskning samt data fra *Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995* og analyserer blandt andet denne sammenhæng i detaljer (Thomsen m.fl., 2016). For at belyse, om der eksisterer en social gradient i børns adfærd tidligt i barndommen, er der i denne analyse inkluderet to indikatorer på mors socioøkonomiske status.

Den ene variabel, der oplyser om mors socioøkonomiske status, er mors primære indtægtskilde. Variablen er inddelt i to grupper:

- Mødre, som enten er arbejdsløse, eller som er på førtidspension
- Mødre, hvor deres primære indtægtskilde er baseret på 'andet', denne gruppe inkluderer lønmodtagere, selvstændige m.m.

Mors igangværende eller højst fuldførte uddannelse danner grundlag for den anden socioøkonomiske variabel. Variablen er inddelt i tre:

- 'Grundskoleniveau', som inkluderer mødre, der udelukkende har en grundskoleuddannelse og ikke er påbegyndt anden uddannelse (da barnet var 3½ år gammel)

- 'Højere end grundskoleniveau' inkluderer mødre, som er påbegyndt eller opnået en uddannelse højere end grundskoleniveau, men mindre end en mellemlang videregående uddannelse (fx en ungdomsuddannelse eller en kort videregående uddannelse)
- 'Mellemlang uddannelse eller derover' inkluderer mødre med mellemlang videregående uddannelse eller uddannelse over.

Børns/de unges køn spiller ligeledes en rolle, når man ser på karaktergennemsnit i folkeskolen. Piger opnår generelt et bedre karaktergennemsnit end drenge, dette gælder i hvert fald i nyere tid og også, når der justeres for forældres socioøkonomiske status (Danmarks Evalueringsinstitut, 2005). Denne sammenhæng kan skyldes forskelle i kognitive færdigheder, men den kan også være et udtryk for, at piger og drenges personlige egenskaber og sociale kompetencer adskiller sig fra hinanden. Køn er på den baggrund også inkluderet i analyserne.

ANALYSE

Hvert af følgende afsnit indeholder en kort indledende beskrivelse af de resultater, vi er kommet frem til. Herefter præsenteres de tabeller, hvor forskellene mellem grupperne er signifikante, det er disse figurer, der danner grundlag for resultaterne.

PRIMÆR INDTÆGTSKILDE

Da vi undersøgte, hvorvidt børn af mødre i forskellige socioøkonomiske positioner (målt ved indtægtskilde) adskilte sig fra hinanden på indikatorer, der relaterer sig til livsduelighed, fandt vi ingen signifikante forskelle. Det vil sige, at børnene fra familier med en mor på kontanthjælp/førtidspension ikke klarer sig signifikant dårligere, end børnene, der kommer fra familier, hvor moren var i arbejde. Børnene fra familier med færre socioøkonomiske ressourcer (målt ved indtægtskilde) ser altså ikke ud til at have det sværere i 3-års-alderen sammenlignet med de resterende børn. De fleste mødre havde en positiv vurdering af deres 3-årige barn, og de fleste børn klarerede sig godt både på spørgsmål, der relaterer sig til både personlige egenskaber, sociale kompetencer og sproglige kompetencer.

Årsagen til, at der ikke eksisterer de store forskelle i andelene, kan skyldes, at barnets mor subjektivt vurderer barnets evne, men det kan også skyldes, at arbejdsløshed/førtidspension, relativt til alle andre indkomstgrupper, ikke i tilstrækkelig grad er i stand til at opfange udsathed blandt børn i Danmark.

MORS IGANGVÆRENDE ELLER HØJEST FULDFØRTE UDDANNELSE

Da mors socioøkonomiske position målt ved indtægtskilde ikke skabte signifikante forskelle ved børnenes livsduelighed som 3-årige, foretog vi samme analyser blot med en anden form for socioøkonomisk indikator: mors uddannelsesniveau.

Resultaterne viser, at det primært var svarene på spørgsmålene, der relaterer sig til børnenes sproglige kompetencer (figur 5.6 & figur 5.7), hvor gruppernes andele adskiller sig betydeligt fra hinanden. Andelen af børn, som 'klarer det godt' at besvare enkle spørgsmål og samtale om lette emner stiger, i takt med at mødrenes uddannelsesniveau stiger. Figurene viser altså, at der allerede i 3-års-alderen er store forskelle i børnenes sproglige udvikling ift. mødrenes uddannelsesmæssige baggrund. For lavtuddannede mødre er andelen af børn med ringe sprogevner mere end dobbelt så stor som hos højtuddannede.

Svarene på spørgsmålene, der relaterer sig til barnets personlige egenskaber, adskiller sig ikke betydeligt fra hinanden, ligesom forskellen i andelen på spørgsmålene, der relaterer sig til barnets sociale kompetencer, ikke er signifikante. Årsagen til, at der ikke eksisterer en betydelig forskel mellem grupperne på baggrund af disse spørgsmål (personlige kompetencer og sociale kompetencer), kan være, fordi forældrenes uddannelsesniveau ikke på samme måde påvirker børnenes personlige og sociale kompetencer, som uddannelsesbaggrund påvirker børnenes sproglige kompetencer. En anden betydende faktor kan være, at personlige egenskaber og sociale kompetencer kan være svære at måle meget tidligt i barndommen.

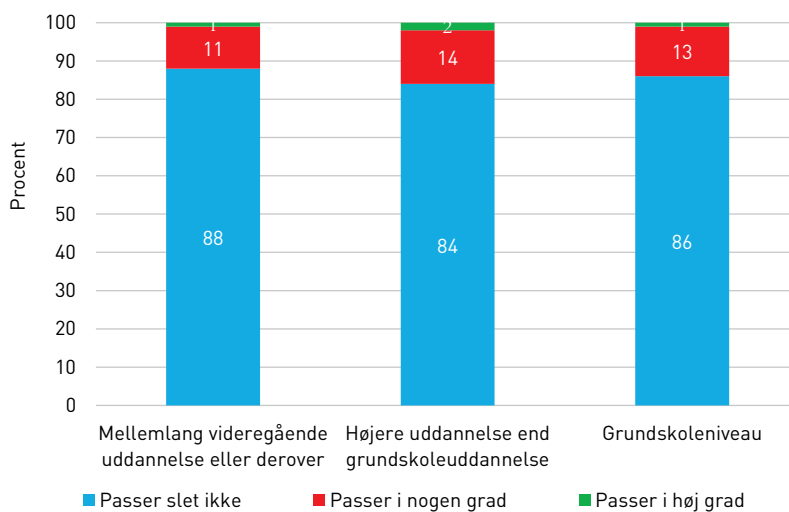
Resultaterne tyder på, at mors uddannelse er bedre til at opfange forskelle i udsathed, hvis der sammenlignes med socioøkonomisk placering baseret på primær indtægtskilde.

Figurene 5.4-5.7 præsenterer besvarelserne på enkelte spørgsmål opgjort ift. mors igangværende/højest fuldførte uddannelse. (Bemærk, kun spørgsmål, hvor andelen er signifikant forskellige, er vist). Overskrifterne angiver, hvilket delaspekt svaret er tænkt til at afspejle.

PERSONLIGE EGENSKABER

FIGUR 5.4

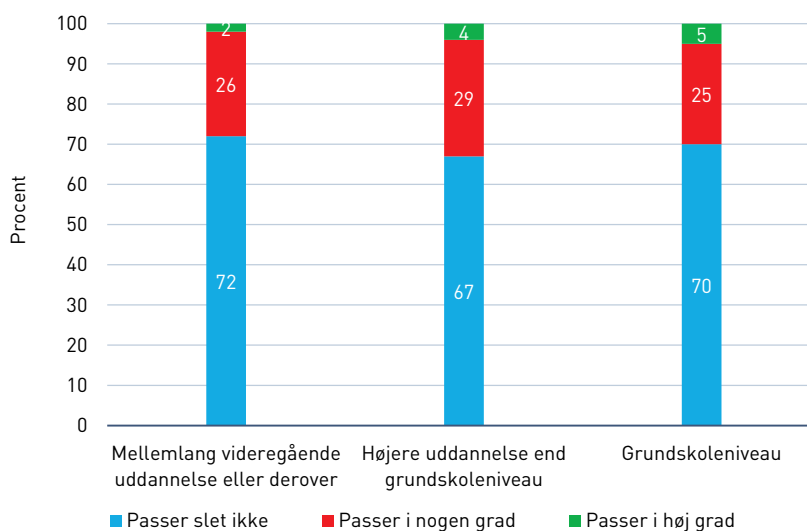
Barnet har svært ved at tro på sig selv? Procent.

Anm.: Forskellen mellem grupperne er signifikant på et 5-procents-niveau.
Kilde: Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995 og DST.

FIGUR 5.5

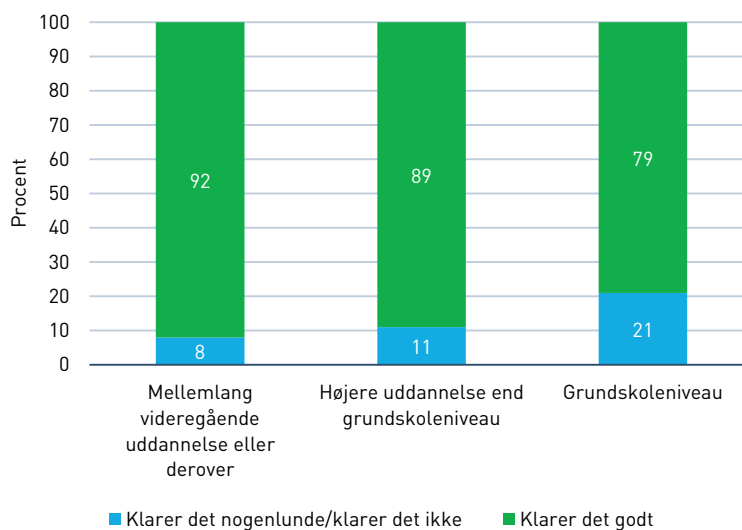
Barnet giver let op, hvis der er problemer? Procent.

Anm.: Forskellen mellem grupperne er signifikant på et 5-procents-niveau.
Kilde: Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995 og DST.

FIGUR 5.6

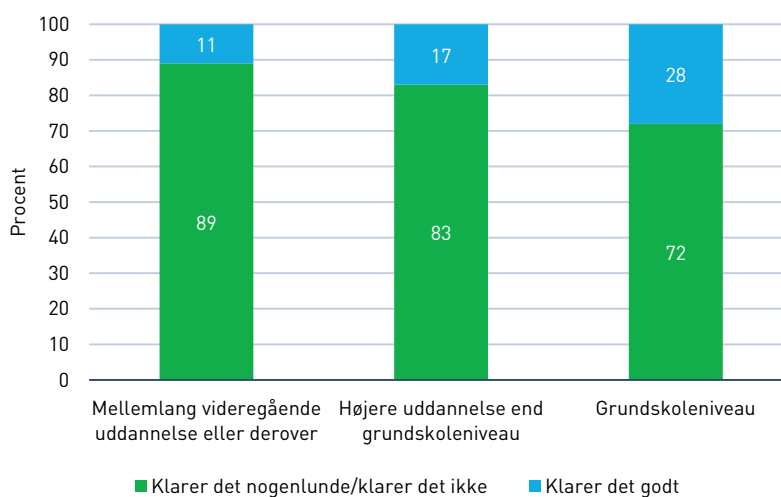
Kan dit barn besvare enkle spørgsmål? Procent.

Anm.: Forskellen mellem grupperne er signifikant på et 5-procents-niveau.
 Kilde: Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995 og DST.

FIGUR 5.7

Barnet kan samtale om lette emner?

Anm.: Forskellen mellem grupperne er signifikant på et 5-procents-niveau.
 Kilde: Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995 og DST.

KØN

Hvorfor drenge og piger adskiller sig fra hinanden senere i livet ift. karakterniveau og uddannelse, kan være et resultat af kønsforskelle i kompetencer og egenskaber. Følgende resultater viser, om drenge og piger tidligt i barndommen adskiller sig fra hinanden på spørgsmål, der udtrykker aspekter af livsduelighed.

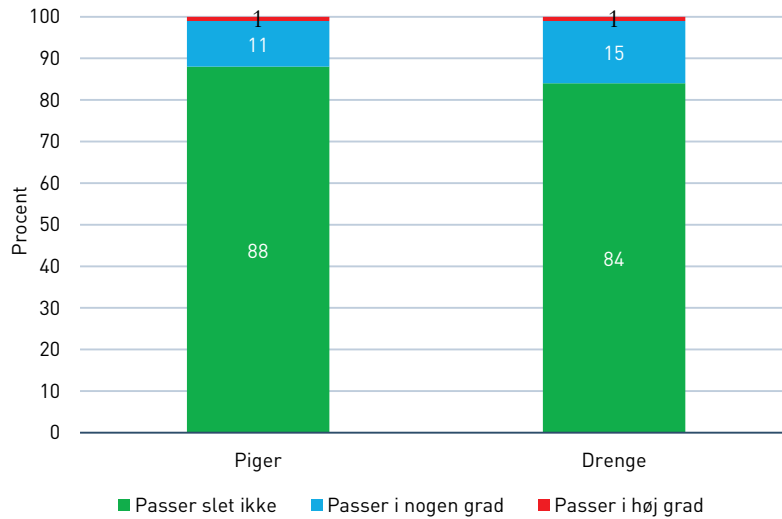
Resultaterne viser, at lidt flere drenge end piger har svært ved at tro på sig selv og let giver op, hvis der opstår problemer som 3-årige (figur 5.8 og figur 5.9). Selvom forskellene mellem piger og drenge er relative små (i procentpoint), er forskellene imellem grupperne statistisk signifikante, dette er gældende for begge spørgsmål, der udtrykker børnenes personlige egenskaber. Det samme mønster er gældende ved svar, der relaterer sig til børnenes sociale kompetencer, om end lidt mere markant. Procentdelen af piger, der er hjælpsomme over for andre børn, er 10 procentpoint højere end procentdelen hos drenge. Flere piger klarer sig også bedre i spørgsmålet "Barnet kan samtale om lette emner" sammenlignet med drengene. Mødrene til både drengene og pigerne er blevet stillet spørgsmålene, da deres barn var omkring 3½ år gammel. Det er mest sandsynligt, at forskellen i andelen afspejler, at drenge udviklingsmæssigt er lidt bagud sammenlignet med piger, og at forskellen ikke afspejler, at piger generelt klarer sig bedre på aspekter, der relaterer sig til livsduelighed.

Figurene 5.8-5.12 illustrerer, hvordan drenge og piger fordeler sig på de forskellige svarkategorier, der relaterer sig til delaspekterne af livsduelighed:

PERSONLIGE EGENSKABER

FIGUR 5.8

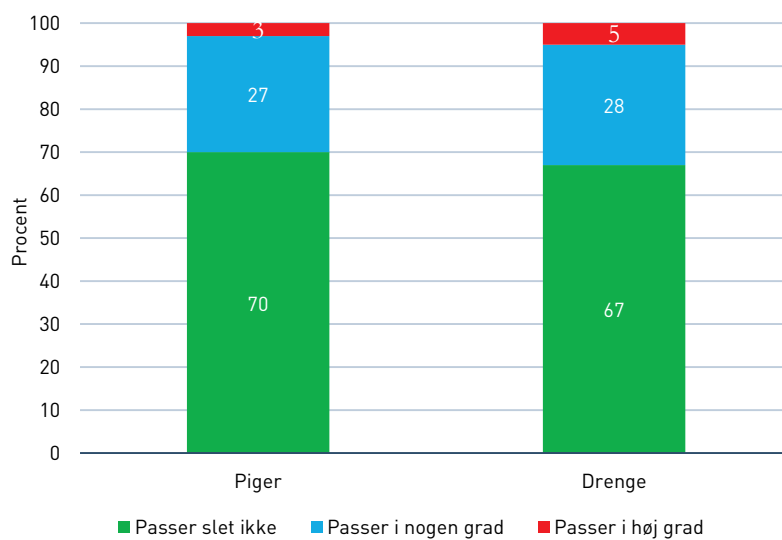
Barnet har svært ved at tro på sig selv?

Anm.: Forskellen mellem grupperne er signifikant på et 5-procents-niveau.
Kilde: Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995 og DST.

FIGUR 5.9

Barnet giver let op, hvis der er problemer?

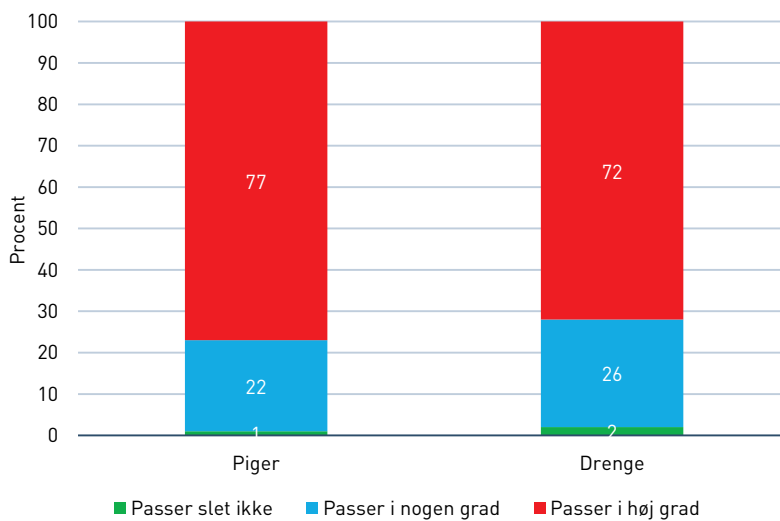

Anm.: Forskellen mellem grupperne er signifikant på et 5-procents-niveau.
Kilde: Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995 og DST.

SOCIALE KOMPETENCER

FIGUR 5.10

Barnet er en, de andre gerne vil lege med?

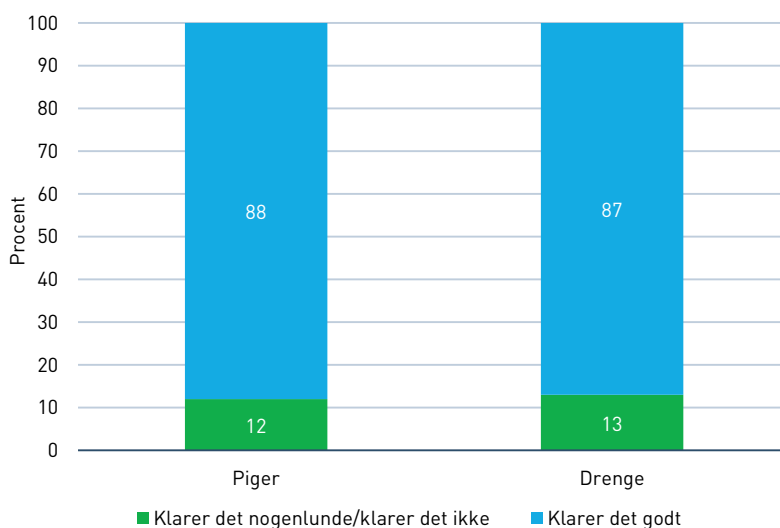

Anm.: Forskellen mellem grupperne er signifikant på et 5-procents-niveau.

Kilde: Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995 og DST.

FIGUR 5.11

Barnet er hjælpsom overfor andre børn?

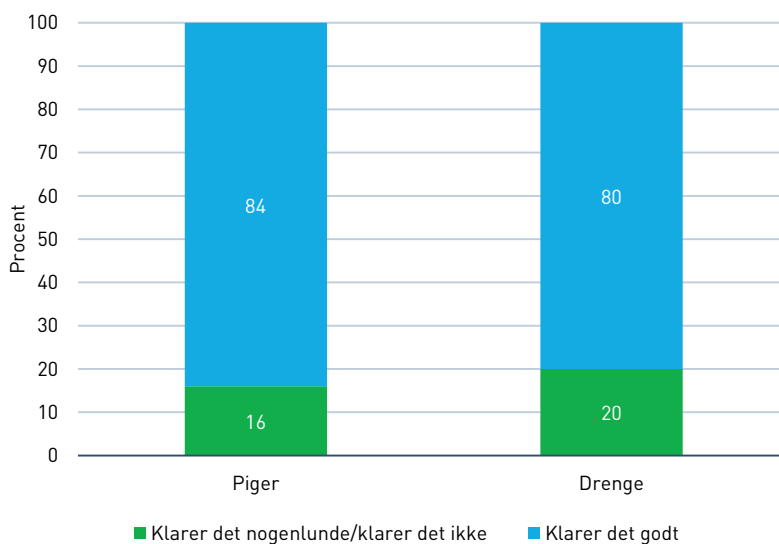

Anm.: Forskellen mellem grupperne er signifikant på et 5-procents-niveau.

Kilde: Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995 og DST.

FIGUR 5.12

Barnet kan samtale om lette emner?

Anm.: Forskellen mellem grupperne er signifikant på et 5-procents-niveau.
Kilde: Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995 og DST.

LIVSDUELIGHED OG BØRNEENS ADFÆRD SOM 11-ÅRIGE

Vi vender nu blikket fremad og ser på, hvordan de tidlige indikatorer af livsduelighed korrelerer med fremtidig adfærds- og følelsesmæssige problemer hos børnene.

I følgende figurer er børnenes psykiske helbred (målt ved SDQ, (Strengths and Difficulties Questionnaire) som 11-årige inddraget. Spørgeskemaet, som ligger til grund for børnenes SDQ-score, er et veldokumenteret redskab til analyse af 3-16-årige børns adfærd, følelser og relationer. Redskabet er velafprøvet til forskningsbrug. 25 spørgsmål belyser barnets styrker og svagheder og danner grundlaget for SDQ-scoren. Spørgsmålene stilles til barnets mor. SDQ-scoren forsøger at beskrive barnets trivsel ved at inddrage følgende fem temaer:

- Emotionelle problemer
- Adfærdsproblemer
- Hyperaktivitet
- Relationer til jævnaldrende
- Prosocial adfærd.

Skalaen forsøger at måle *nogle* af de samme aspekter, som livsduelighed dækker over, det er derfor interessant at inddrage og sammenligne med denne validerede score. SDQ-skalaen placerer børnene i tre områder:

- Normal
- Grænsen til normal
- Uden for normalområdet.

Resultaterne af krydstabuleringerne viser, at en større andel af børnene, som i 11-års-alderen lå uden for normalområdet på SDQ-skalaen, gav hurtigt op, troede mindre på dem selv sammenlignet med børn, som placerede sig inden for normalområdet i 11-års-alderen (figur 5.13 og figur 5.14). Der er altså nogle sammenhænge at finde mellem de indikatorer, der udtrykker personlige kompetencer som 3½-årig og børnenes SDQ-score som 11-årig. Sammenhængen er på ingen måde perfekt, men spørgsmålene, som vi har vurderet relaterer sig til livsduelighed, synes at være i stand til at identificere nogle af de børn, som senere oplever adfærds- og følelsesmæssige problemer.

Derimod fremgår det, at en mindre andel af børn, som befandt sig i grænseområdet på SDQ-skalaen som 11-årige, svarede 'passer i høj grad' til spørgsmål, der relaterede sig til deres sociale kompetencer (figur 5.15 og figur 5.16). Fx svarede kun 65 pct. af mødre til børn i grænseområdet, at deres barn 'i høj grad' var en, de andre gerne ville lege med, til sammenligning svarede mødre til børn i normalområdet og uden for normalområdet 'i høj grad' i henholdsvis 74 pct. og 70 pct. af tilfældene. Dette kan være på grund af måden, skalaen bygget op på, men det kan også skyldes, at børns sociale adfærd i en så tidlig alder (3½ år) er svær at måle.

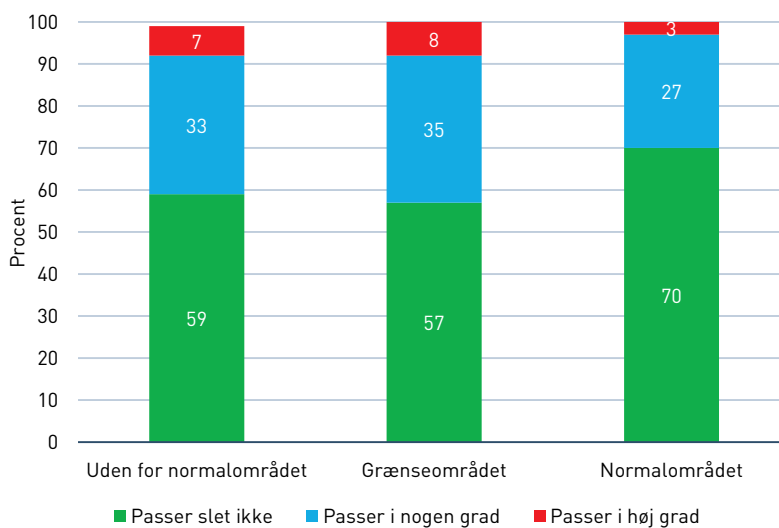
I relation til spørgsmålene, som udtrykker barnets sproglige udvikling, ses der en tydelig forskel på børn i normalområdet sammenlignet med børn i grænseområdet og uden for normalområdet. En betydelig større andel af børn i normalområdet klarede det godt at samtale om lette emner og besvare simple spørgsmål i 3-års-alderen. Over dobbelt så stor en andel af mødre til børn i grænseområdet og uden for normalområdet svarede 'klarer det nogenlunde/klarer det ikke' til spørgsmålene om barnets sproglige udvikling, når sammenligningsgrundlaget er besvarelserne af mødre til børn i normalområdet.

Figurene 5.13-5.18 illustrerer besvarelserne af de enkelte spørgsmål (i 3-års-alderen) fordelt på grupperne for SDQ-scoren (i 11-års-alderen).

PERSONLIGE EGENSKABER

FIGUR 5.13

Barnet giver let op, hvis der er problemer?

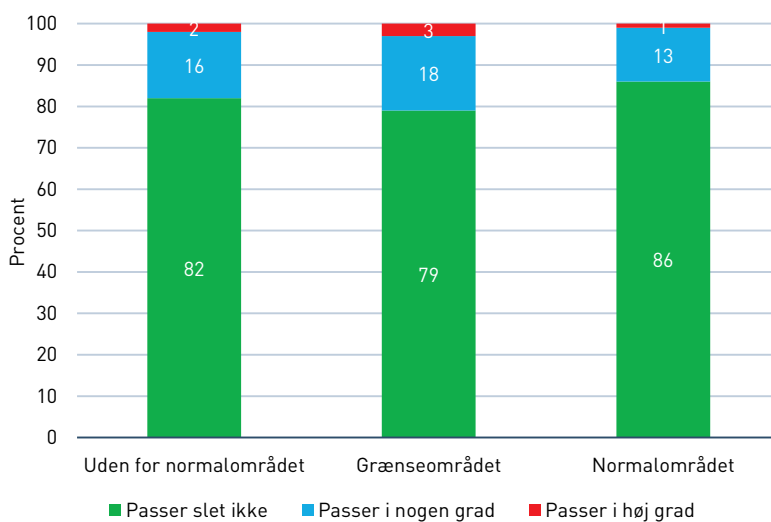

Anm.: Forskellen mellem grupperne er signifikant på et 5-procents-niveau.

Kilde: Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995 og DST.

FIGUR 5.14

Barnet har svært ved at tro på sig selv?

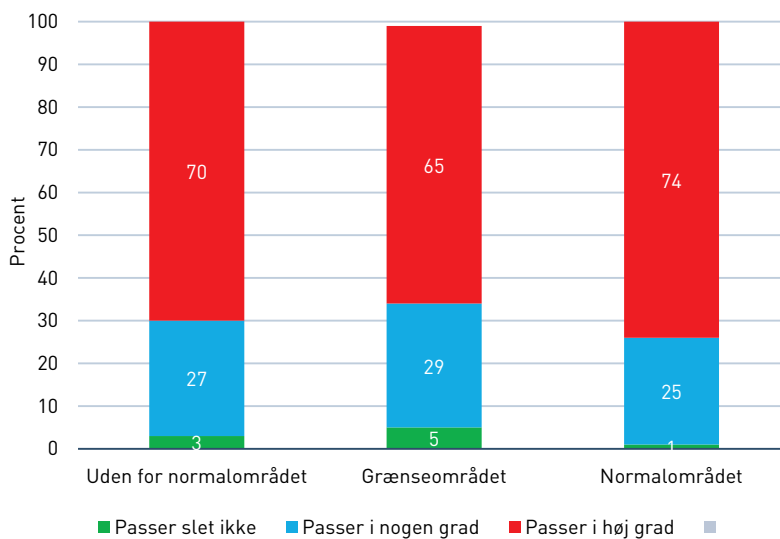
Anm.: Forskellen mellem grupperne er signifikant på et 5-procents-niveau.

Kilde: Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995 og DST.

SOCIALE KOMPETENCER

FIGUR 5.15

Barnet er en, de andre gerne vil lege med?

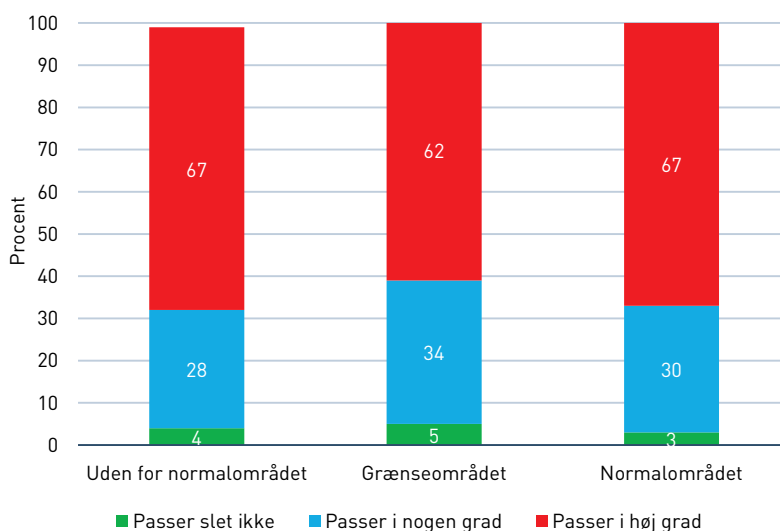

Anm.: Forskellen mellem grupperne er signifikant på et 5-procents-niveau.

Kilde: Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995 og DST.

FIGUR 5.16

Barnet er hjælpsom over for andre?

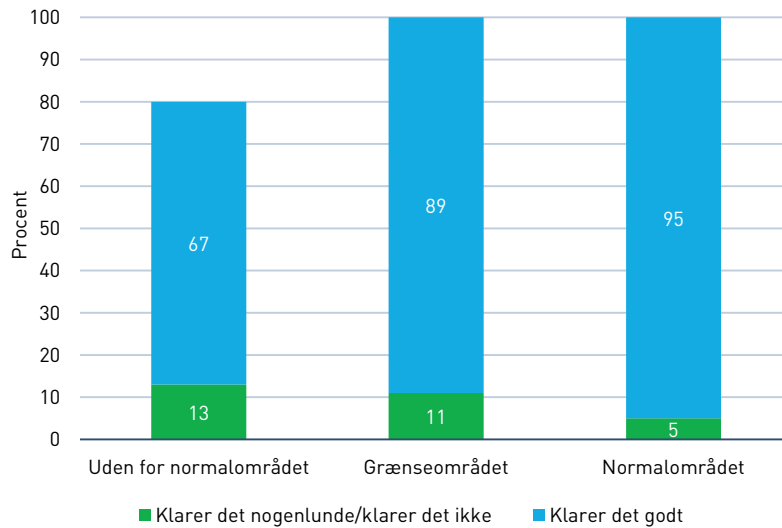

Anm.: Forskellen mellem grupperne er signifikant på et 5-procents-niveau.

Kilde: Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995 og DST.

FIGUR 5.17

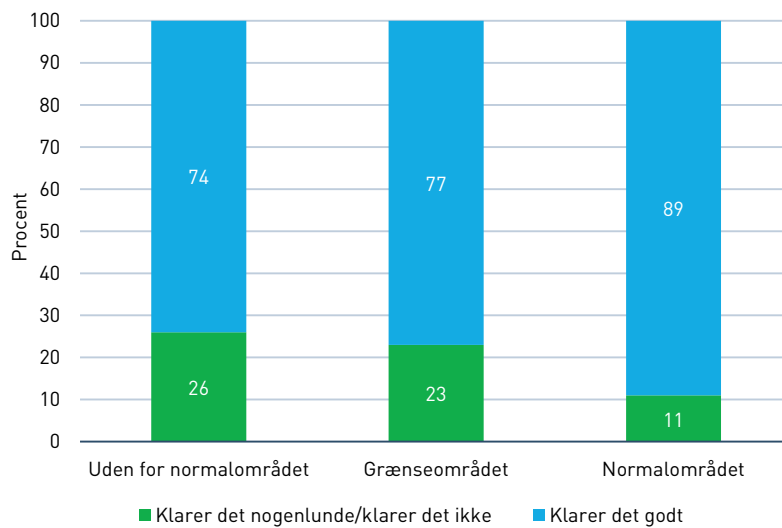
Barnet kan besvare enkle spørgsmål?

Anm.: Forskellen mellem grupperne er signifikant på et 5-procents-niveau.
Kilde: Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995 og DST.

FIGUR 5.18

Barnet kan samtale om lette emner?

Anm.: Forskellen mellem grupperne er signifikant på et 5-procents-niveau.
Kilde: Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995 og DST.

LIVSDUELIGHED OG BØRNESENS SENERE LIVSFORLØB

I følgende afsnit har vi behandlet nogle af de senere udfald i livet, der menes at være påvirket af barnets eller den unges livsduelighed. Fx er børnenes præstation i folkeskolen og senere valg af uddannelse betydningsfulde for børnenes/de unges senere livsforløb, og det er derfor væsentligt at klarlægge faktorer, der påvirker dette.

Risikofaktorer i barndommen har også betydning for, om unge begår ungdomskriminalitet, og de deskriptive analyser i det følgende kan afdække, om unge, der begår ungdomskriminalitet, adskilte sig fra unge, der ikke begår ungdomskriminalitet, allerede tidligt i barndommen. I følgende kigger vi derfor på, om målte indikatorer tidligt i barndommen korrelerer med kriminalitet, uddannelse og job i teenageårene.

Af tabel 5.1 fremgår det, hvordan børnene fordeler sig på de fire forskellige udfald som teenagere. Kun 2 pct. af børnene har som teenagere (17 år) en sigtelse for vold registreret². 98 pct. af de unge var enten under uddannelse eller havde et lønnet arbejdet som 18-årige (baseret på BFU-opfølgning 2014). I SFI's rapport *Unge i Danmark – 18 år og på vej til voksenlivet* fremgår en detaljeret beskrivelse af BFU-børnenes valg og adfærd som 18-årige (Thomsen m.fl., 2016).

TABEL 5.1

Udfaldsvariable og datakilder.

BFU-børnene som teenagere	Kilde	Pct.
Sigtet for voldsforbrydelse	Registerdata	1 pct.
Har ingen sigtelser registreret		99 pct.
Hverken under uddannelse eller i lønnet job	Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995	2 pct.
Studerende eller unge, der er i job		98 pct.
Klarede sig middel eller over middel ved 9. klasses afgangseksamen	Registerdata	48 pct.
Klarede sig under middel ved 9. klasses afgangseksamen		52 pct.
Bestået 9. klasses afgangseksamen	Registerdata	85 pct.
Ikke bestået 9. klasses afgangseksamen		15 pct.

Kilde: Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995 og DST.

9. KLASSES AFGANGSEKSAMEN

Resultaterne viser, at der generelt ses en positiv sammenhæng mellem aspekterne af livsduelighed og bestået 9. klasses afgangseksamen. Det vil sige, jo bedre børnene klarede sig som 3½-årige, jo større sandsynlighed er der for, at de bestod deres 9. klasses afgangseksamen. Forskellene i besvarelserne er ikke meget tydelige for spørgsmål, der udtrykker personlige kompetencer, men det er de i spørgsmålene, som er relateret til sociale kompetencer og barnets sproglige udvikling. Figurerne 5.21 & 5.22 illustrerer, at andelen af børn, som i høj grad var hjælpsomme over for andre og i høj grad var en, de andre gerne vil lege med i 3-års-alderen, er

2. Registerdata hentet fra år 2013.

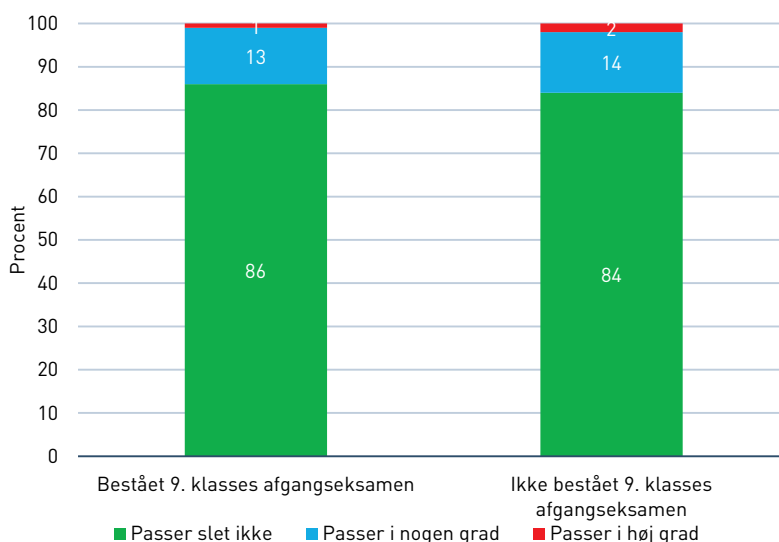
størst blandt de børn, der formåede at bestå 9. klasses afgangseksamen. Af figur 5.22 og figur 5.23 fremgår det, at evnen til at besvare enkle spørgsmål og samtale om lette emner også var størst blandt børn, der senere bestod 9. klasses afgangseksamen. Specielt ses det, at andelen med ringe sprogsevner som 3-årige er mere end dobbelt så stor blandt unge, som ikke har bestået 9. klasses afgangseksamen (25 pct. og 37 pct.), end den er blandt unge, som får eksamen (11 pct. og 15 pct.). Disse resultater kan være en indikation af, at personlige egenskaber ikke er det mest afgørende for, at børn senere består deres 9. klasses afgangseksamen, men at sociale kompetencer og sproglige egenskaber er vigtigere. Modsat er det at vurdere børns personlighed så tidligt i barndommen diskutabelt, og ligeledes skal man være forsigtig ift. at profetere om børns fremtid på baggrund af så få observationer så tidligt i barndommen.

I figurene 5.19-5.23 illustreres fordelingerne af svarene ift., hvorvidt de unge har *bestået* deres 9. klasses afgangseksamen. De unge i gruppen 'ikke bestået 9. klasses afgangseksamen' har enten opnået et karaktergennemsnit på mindre end 02 eller har ikke taget eksamen i de obligatoriske fag (dansk, engelsk og matematik).

PERSONLIGE EGENSKABER

FIGUR 5.19

Barnet har svært ved at tro på sig selv?

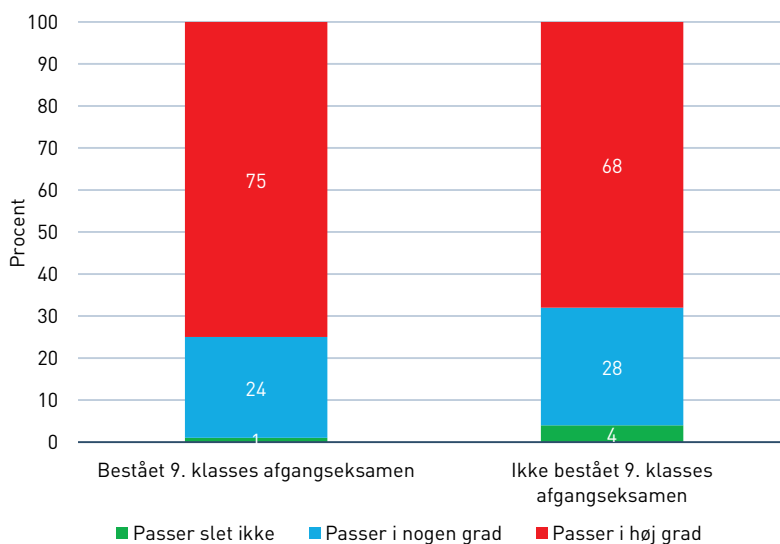
Anm.: Forskellen mellem grupperne er signifikant på et 5-procents-niveau.

Kilde: Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995 og DST.

SOCIALE KOMPETENCER

FIGUR 5.20

Barnet er en, de andre gerne vil lege med?

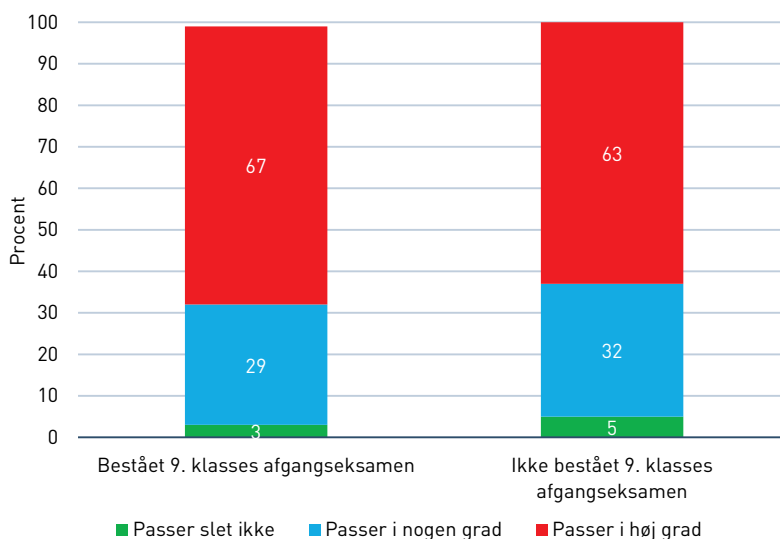

Anm.: Forskellen mellem grupperne er signifikant på et 5-procents-niveau.

Kilde: Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995 og DST.

FIGUR 5.21

Barnet er hjælpsom over for andre børn?

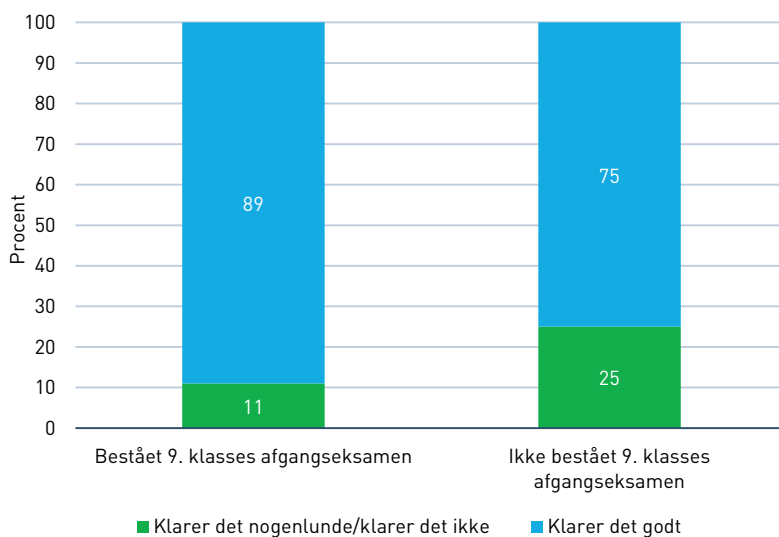

Anm.: Forskellen mellem grupperne er signifikant på et 5-procents-niveau.

Kilde: Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995 og DST.

FIGUR 5.22

Barnet kan besvare enkle spørgsmål?

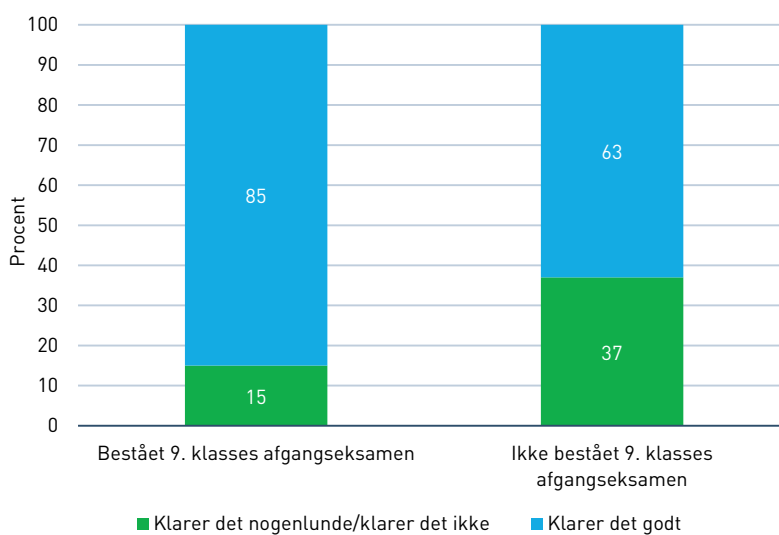

Anm.: Forskellen mellem grupperne er signifikant på et 5-procents-niveau.

Kilde: Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995 og DST.

FIGUR 5.23

Barnet kan samtale om lette emner?

Anm.: Forskellen mellem grupperne er signifikant på et 5-procents-niveau.

Kilde: Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995 og DST.

KARAKTERGENNEMSNIT I 9. KLASSE

Til forskel fra resultaterne i sidste afsnit, hvor grupperne var opdelt efter, hvorvidt de unge havde bestået/ikke bestået 9. klasses afgangseksamen, er der ikke så store forskelle, når vi fokuserer på resultaterne, hvor de unges karaktergennemsnit fra 9. klasses afgangseksamen inddrages. Der er ikke signifikant forskel på børnenes karaktergennemsnit i 9. klasses afgangseksamen og besvarelser på spørgsmål, der relaterer sig til personlige egenskaber. Fordelingerne viser dog, at for en lidt større andel af de unge, som klarede sig under middel, vurderede moren, at barnet som 3½ årig ”i høj grad” var en, de andre gerne vil lege med (figur 5.24).

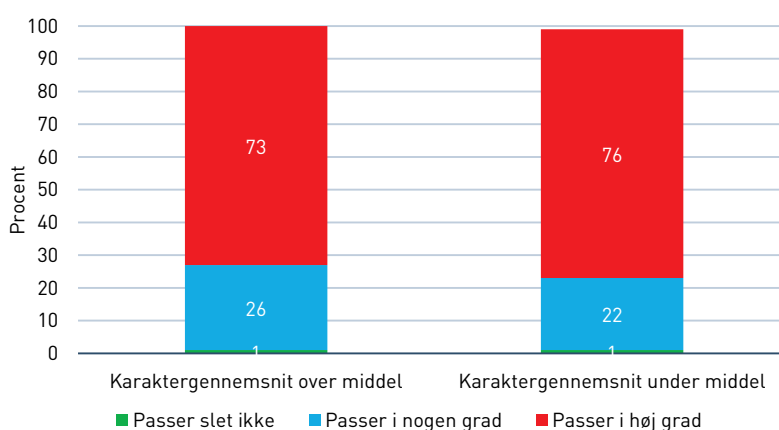
Ved spørgsmålene, der udtrykker børnenes sproglige kompetencer, er tendensen mere markant (figur 5.25 og figur 5.26). Evnen til at besvare enkle spørgsmål og samtale om lette emner var nemlig større blandt børn, der senere klarede sig over middel ved 9. klasses afgangseksamen sammenlignet med unge, som klarede sig under middel ved 9. klasses afgangseksamen.

Figurene 5.24-5.26 illustrerer, hvordan de unge, som klarede sig enten middel eller over middel i folkeskolens afgangseksamen, adskilte sig i 3-års-alderen sig fra de unge, som klarerede sig under middel. Unge i kategorien ’over middel’ inkluderer de unge, som opnåede et karaktergennemsnit på 7 eller derover i de obligatoriske prøver i 9. klasses afgangseksamen (engelsk, dansk og matematik).

SOCIALE KOMPETENCER

FIGUR 5.24

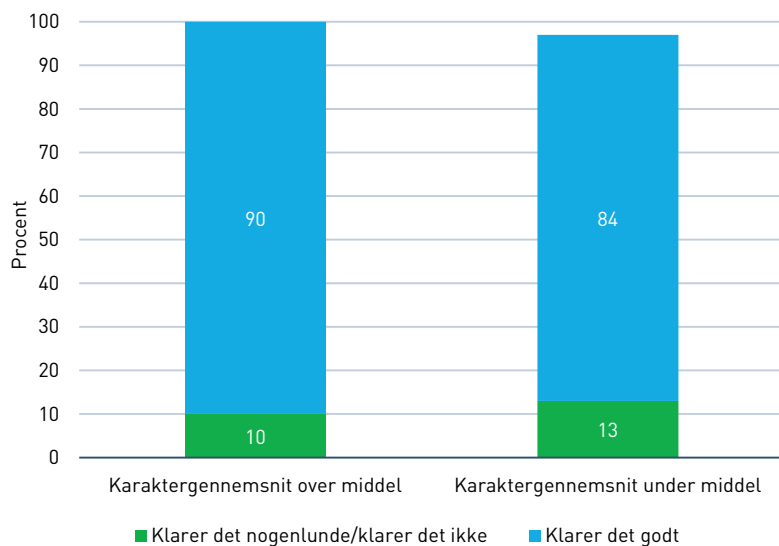
Barnet er en, de andre gerne vil lege med?

Anm.: Forskellen mellem grupperne er signifikant på et 5-procents-niveau.
Kilde: Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995 og DST.

FIGUR 5.25

Barnet kan besvare enkle spørgsmål?

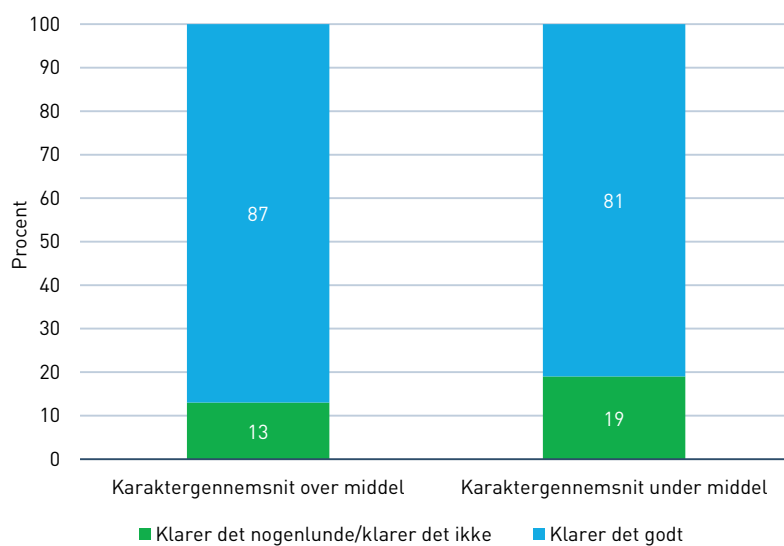

Anm.: Forskellen mellem grupperne er signifikant på 5 pct.-niveau

Kilde: Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995 og DST

FIGUR 5.26

Barnet kan samtale om lette emner?

Anm.: Forskellen mellem grupperne er signifikant på et 5-procents-niveau.

Kilde: Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995 og DST.

KRIMINALITET

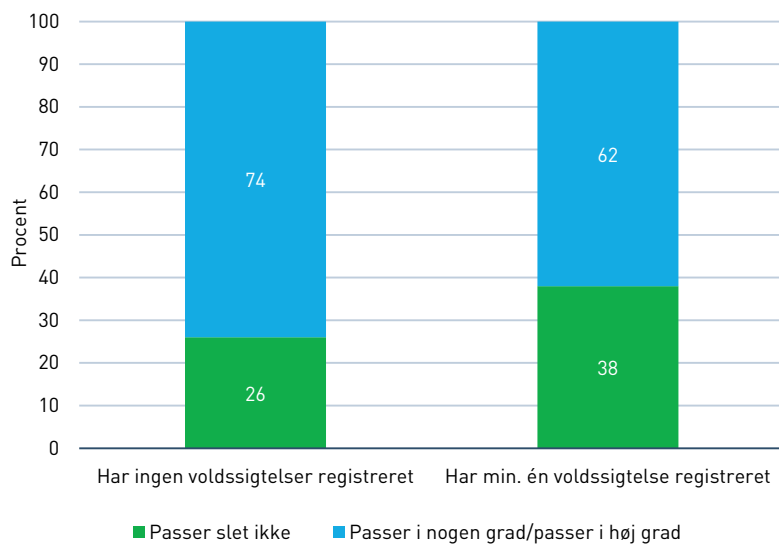
Et barns udvikling og adfærd hænger antagelsesvis sammen med, om barnet som teenager laver kriminalitet. Men hvor tidligt kan man se et mønster i opførelse hos disse unge, adskiller de sig allerede i 3-års-alderen fra andre børn, eller er det for tidligt? Resultaterne af analysen, hvor voldssigtelser inddrages, viser nogenlunde samme billede som ved de andre udfald, nemlig at besvarelserne, fra da børnene var i 3-års-alderen, adskiller sig signifikant grupperne imellem (unge med min. én voldssigtelse vs. unge uden voldssigtelser). Tendensen er mest markant i svarene, der relaterer sig til barnets sociale kompetencer og barnets sproglige udvikling (figur 5.27-figur 5.30). Svarene, der relaterer sig til børnenes personlige egenskaber, er ikke signifikante forskellige grupper imellem. Overordnet viser figurerne, at unge, som er sigtet for vold, havde en større tendens til som 3-årige at være børn, som ikke havde en at lege med, ikke var hjælpsomme, havde svært ved at besvare enkle spørgsmål og svært ved at tale om lette emner.

Registerdata vedr. teenageres sigtelser er i anvendte database kun opdateret til 2013. På daværende tidspunkt var børnene/de unge kun 17 år gamle. Resultaterne baseres altså på sigtelser *tidligt* i teenage-årene. Figurerne 5.27-5.30 præsenterer besvarelserne på enkelte spørgsmål opgjort ift., om den unge havde en voldsigtelse registreret.

SOCIALE KOMPETENCER

FIGUR 5.27

Barnet er en, de andre gerne vil lege med?

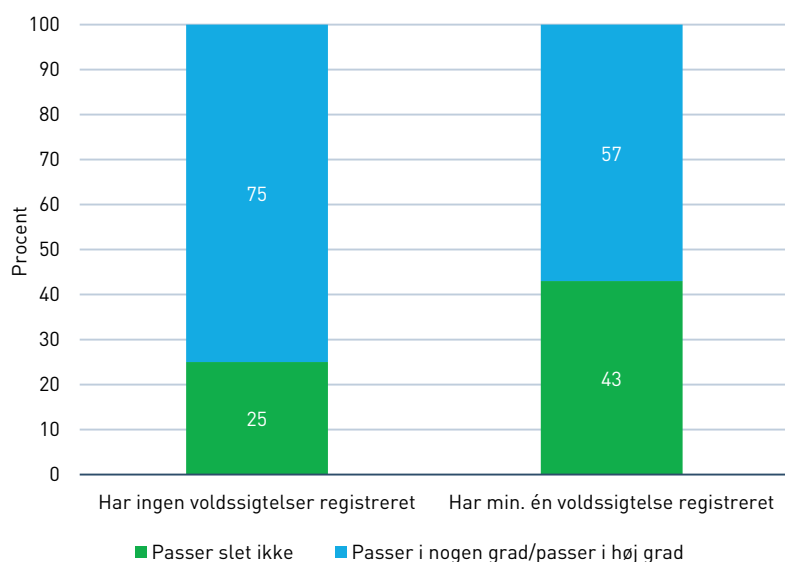

Anm.: Forskellen mellem grupperne er signifikant på et 5-procents-niveau.

Kilde: Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995 og DST.

FIGUR 5.28

Barnet er hjælpsom over for andre børn?

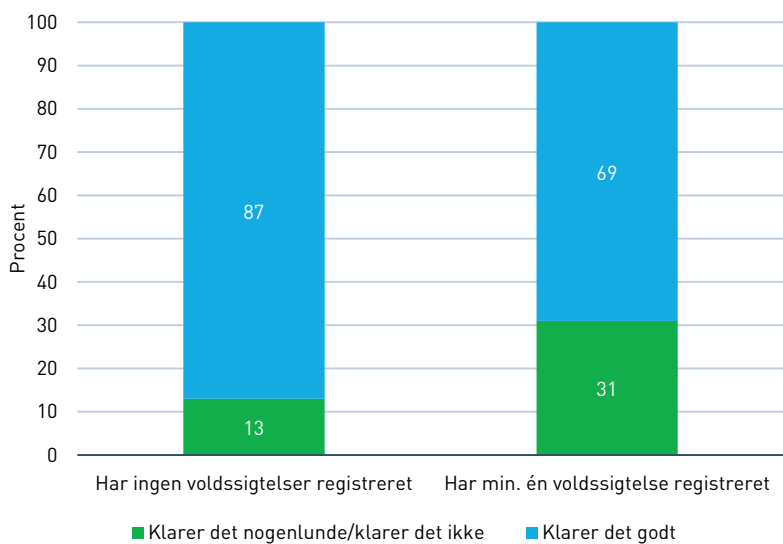

Anm.: Forskellen mellem grupperne er signifikant på et 5-procents-niveau.

Kilde: Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995 og DST.

FIGUR 5.29

Barnet kan besvare enkle spørgsmål?

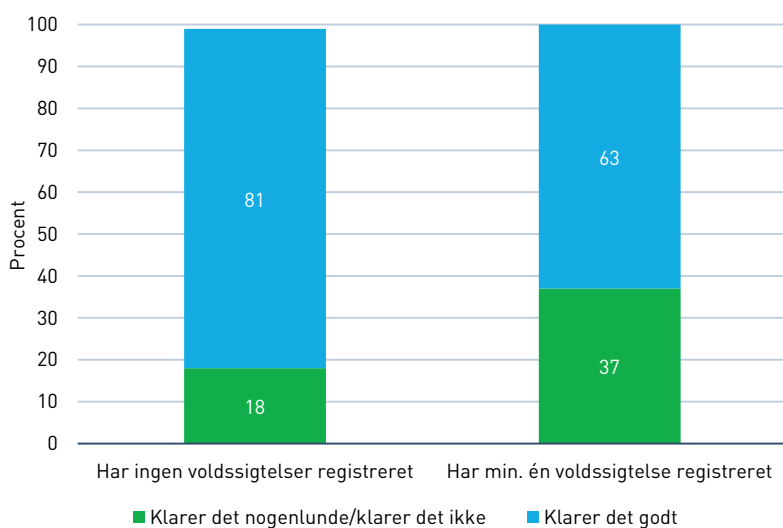

Anm.: Forskellen mellem grupperne er signifikant på et 5-procents-niveau.

Kilde: Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995 og DST.

FIGUR 5.30

Barnet kan samtale om lette emner?

Anm.: Forskellen mellem grupperne er signifikant på 5 pct.-niveau

Kilde: Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995 og DST

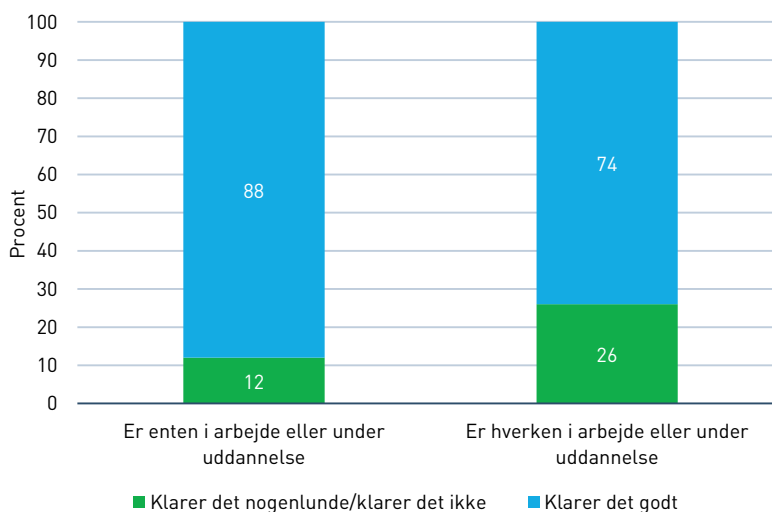
NEET (NOT IN EDUCATION, EMPLOYMENT OR TRAINING)

NEET-unge defineres som unge, der hverken er i arbejde eller under uddannelse, deraf forkortelsen: NEET (not in education, employment or training). NEET-unge anses for at have øget risiko for at ende uden en uddannelse i voksenlivet, sammenlignet med andre unge. Følgende analyser kan måske give en indikation af, om denne gruppe unge i højere grad havde tendens til at give hurtigt op, eller om de generelt havde det socialt sværere tidligt i barndommen. NEET-variablen er dannet på baggrund af spørgsmålene: i. *"Har du efter (grund)skolen været begyndt på en ungdomsuddannelse?"* ii. *"Har du lønnet arbejde for tiden?"*, som blev stillet til de unge, da de var 18 år gamle.

Forskellene mellem NEET-unge og ikke NEET-unge i aspekterne personlige egenskaber og sociale kompetencer er alle statistisk insignifikante. Kun i et spørgsmål, der udtrykker barnets sproglige kompetencer findes en signifikant forskel, denne er præsenteret i figur 5.31. Det fremgår af resultaterne, at evnen til at samtale om lette emner var mindre (74 pct.) blandt børn, der senere er kategoriseret som NEET-unge, sammenlignet med unge, der studerede eller var i arbejde (88 pct.). Ser vi igen på dem, som klarer det dårligst som 3-årige, er andelen med dårlige sprogevnere (25 pct.) mere end dobbelt så stor blandt unge, som ikke er i arbejde eller under uddannelse, end andelen blandt unge, som er i arbejde eller under uddannelse (12 pct.). NEET-variablen er konstrueret ud fra to spørgsmål i *Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995*, hvorimod skolekarakterer og data på kriminelle sigtelser er dannet på baggrund af registerdata. Antallet af unge, som har besvaret begge spørgsmål, der danner NEET-variablen, er betydeligt mindre end antallet af unge, hvor registerdata er tilgængeligt. Dette kan være årsagen til, at der ikke kan dokumenteres en sammenhæng, idet datagrundlaget er relativt småt.

FIGUR 5.31

Barnet kan samtale om lette emner?

Anm.: Forskellen mellem grupperne er signifikant på 5 pct.-niveau

Kilde: Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995 og DST

RESULTATER

Vi har undersøgt, hvordan mulige indikatorer relateret til de tre aspekter af livsduelighed i 3-års-alderen fordeler sig på socioøkonomiske baggrundsvARIABLE, og hvordan mødrenes besvarelser fordeler sig ift. børnenes/de unges senere udfald.

Mors uddannelse virker til at være den af de to socioøkonomiske variable, der bedst fanger, hvilke børn der kan kategoriseres som udsatte i spørgsmålene ”Kan dit barn besvare enkle spørgsmål?” og ”Kan dit barn samtale om lette emner?”. Børn af kortuddannede mødre klarede sig dårligere end børn af højtuddannede mødre generelt, dette gælder for alle tre aspekter. Da der blev kigget på den anden socioøkonomiske variabel: mors primære indtægtskilde, var forskellen mellem børnene i 3½-års-alderen mindre markant.

Børn, der placerede sig uden for normalområdet i SDQ-skalaen som 11-årige, var også de børn, som klarede sig dårligt i 3½-års-alderen i udvalgte spørgsmål. Børnene, som befandt sig uden for normalområdet på SDQ-skalaen, havde i 3½-års-alderen lettere ved at give op og sværere ved at tro på sig selv, sammenlignet med de børn, der i 11-års-alderen lå inden for normalområdet på SDQ-skalaen. Børnene uden for normalområdet

havde ligeledes sværere ved at besvare enkle spørgsmål og samtale om lette emner, begge kan være indikatorer på deres sproglige udvikling.

Hvis der fokuseres på, hvordan spørgsmålene korrelerer med børnenes uddannelsesmæssige adfærd som teenagere, er det især spørgsmålene, der relaterer sig til deres sproglige udvikling, der er interessante. Som tidligere nævnt, er andelen af unge (uden en 9. klasses afgangseksamen/afgangseksamen under middel), som havde svært ved at svare på enkle spørgsmål eller samtale om lette emner, større end andelen af de unge, som klarede 9. klasses afgangseksamen fint.

Hvordan børnene klarede sig som 3½-årige i spørgsmålene relateret til sociale kompetencer og barnets sproglige udvikling, korrelerede med voldssigtelser senere i livet. De unge, som blev sigtet for vold, havde en større tendens til som 3-årige at være de børn, som de andre ikke havde lyst til at lege med. Ligeledes var de unge, som senere blev sigtet for vold, også i højere grad dem, der havde svært ved at besvare enkle spørgsmål og samtale om lette emner tidligt i barndommen.

I forsøget på at definere begrebet livsduelighed og analysere indikatorer relateret til livsduelighed blev det tidligt i processen tydeligt, at livsduelighed er multidimensionelt. Den kondenserede definition er et forsøg på at fange de dimensioner, som vi og eksperterne mener, der bør inddrages, før et barns livsduelighed kan diskuteres. Analysen indeholder svar på spørgsmål fra tidligt i barndommen, og de kan muligvis indikere barnets evne til at tackle udfordringer, håndtere sociale relationer og barnets sproglige udvikling, men er ikke validerede indikatorer.

Analysen bekræfter, at der eksisterer en association mellem barnets sociale baggrund og dets udvikling af både kognitive og ikke-kognitive kompetencer. Denne sammenhæng er konstateret adskillige gange i tidligere forskning. I en nyligt udgivet rapport konkluderede Garzia (2015), at børn fra familier med socioøkonomisk overskud havde bedre selvkontrol, en bedre tilgang til læring og færre adfærdsproblemer end børn fra familier med færre socioøkonomiske ressourcer (Garzia, 2015). Den kondenserede definition af livsduelighed inkluderer både selvkontrol, tilgang til læring og adfærdsproblemer. Resultaterne fra denne undersøgelse, sammen med resultaterne fra Garzias undersøgelse, bekræfter, at barnets socioøkonomiske baggrund har betydning for aspekterne (personlige egenskaber, sociale kompetencer og kognitive kompetencer) af livsduelighed.

I anden del af analysen fokuserede vi på børnenes adfærd og præstationer i teenageårene. Det er især spørgsmålene, som relaterer sig til barnets sproglige udvikling, der korrelerer med barnets senere adfærd (folkeskoleafslutning, uddannelsesvalg og voldssigtelser). Vi finder en sammenhæng mellem de spørgsmål, der relaterer sig til barnets sproglige udvikling og, især, barnets skolegang senere hen. Dette indikerer, at børn, som klarer det dårligt i skolen i teenageårene, allerede tidligt i barndom-

men havde et dårligere udviklet sprog end andre børn. Sammenhængen kan være en indikation af, at børn fra familier med færre socioøkonomiske ressourcer kan færre ord/har mindre sprog tidligt i barndommen, og at disse børn også, pga. deres baggrund (og faktorer, der relaterer sig dertil), klarer sig dårligere i skolen senere hen. Betty Hart og Todd R. Risley udgav i 1995 en bog, hvori de blandt andet beskrev, hvor stor en forskel der var på det antal ord, børn i familier med socioøkonomisk overskud overhørte, sammenlignet med det antal ord, børn i familier med få socioøkonomiske ressourcer overhørte (Hart & Risley, 1995). Bogen dannede grundlag for en artikel, der udkom i 2003, hvori denne forskel blev kort beskrevet (Hart & Risley, 2003). Forfatterne, af denne hyppigt citerede artikel *The Early Catastrophe – The 30 Million Word Gap by Age 3*, konkluderede, at børn fra familier med socioøkonomisk overskud ville have hørt 30 millioner flere ord end børn fra familier med færre socioøkonomiske ressourcer, når de fyldte 3 år. Forfatterne konkluderede ligeledes, at forskelle i børnenes sprogfærdigheder kunne identificeres til langt op i skolealderen. Resultaterne indikerer altså, at der allerede tidligt i barndommen er signifikante forskelle mellem de børn, som klarer det godt i teenageårene, og de børn, som klarer det mindre godt i teenageårene. Dette udfald er forventeligt, eftersom forskning viser, at de tidlige oplevelser fra familie og det sociale miljø omkring barnet har en effekt på barnets helbred, kognitive funktion, sproglige færdigheder, sociale og følelsesmæssige udvikling (Anderson m.fl., 2003; Luthar & Zelazo, 2003). Disse faktorer er alle aspekter, som anses for at være betydelige, når børns livsduelighed diskuteres.

Alt i alt peger analysen på, at der allerede tidligt i barndommen eksisterer en social gradient i barnets adfærd og sproglige udvikling, men også, at der kan observeres nogle mønstre i barndommen, hvis man indregner børnenes senere adfærd/præstationer i teenageårene. Disse resultater stemmer overens med resultater fra andre nyere publikationer. I en målgrupperapport udgivet af Rambøll i 2016 konkluderes det, at der allerede i dagplejen og vuggestuen ses markante forskelle i børns kompetencer (Rambøll Management Consulting, Aarhus Universitet & Syddansk Universitet, 2016). De påpeger ligeledes en svag sammenhæng mellem børns sproglige kompetencer og deres matematiske evner. I dette notat er der ikke beskrevet noget om børnenes kognitive kompetencer ud over deres sproglige udvikling, men resultaterne fra Rambøll rapporten tyder på, at sproglige kompetencer kan være en indikator på fagligt niveau generelt. Resultaterne i Rambøll rapporten baseres på korrelationer, så resultaterne kan være en indikation af, at børn fra familier med god støtte (forældre med høj uddannelse) overordnet klarer sig bedre pga. stimulering, snarere end en forskel i medfødt kognitiv funktion, men resultaterne kan også være et resultat af, at børn af forældre med lang uddannelse i udgangspunktet har en bedre kognitiv funktion. I Rambølls rapport konkluderes det, lige-

som i dette notat, at mødrenes uddannelsesniveau har en væsentlig betydning for børnenes kompetencer. Børn af mødre med høj uddannelse klarer sig bedre på socioemotionelle, sproglige og tidlige matematiske kompetencer end børn af mødre med lav uddannelse (Rambøll Management Consulting, Aarhus Universitet & Syddansk Universitet, 2016).

INDSATSER

INDSATSER MED FOKUS PÅ BØRNS UDVIKLING

Som resultaterne i dette notat og andre nye udgivelser viser, kan forskelle i børns kompetencer og egenskaber måles allerede tidligt i barndommen, hvilket bekræfter, at (dele af) børns livsduelighed grundlægges tidligt i livet (Rambøll Management Consulting, Aarhus Universitet & Syddansk Universitet, 2016). Med tanke på at styrke børns livsduelighed og reducere både den sociale forskel blandt små børn, men også forskelle i livsduelighed, bør børn støttes tidligt i livet.

Der findes adskillige interventioner, der forsøger at styrke børns udvikling ved at tilbyde støtte til forældrene tidligt i barnets liv. Disse interventioner er særdeles udbredt i USA og går under navnet 'early interventions'. Denne slags interventioner er knap så udbredte i Danmark, selvom der er kommet mere fokus på det de seneste år. Nordens Vel-færdscenter udgav i 2012 et inspirationshæfte, hvor formålet var at ud-brede forskningsresultater, beskrive viden om gode eksempler og skabe nordiske netværker ift. tidlige indsatser og familier (Marklund m.fl., 2012). Hæftet indeholder fire overordnede punkter:

- Aktuel forskning i risiko- og beskyttelsesfaktorer
- Lovende eksempler på tidlige indsatser i Norden
- Forenklet adgang til service
- Lad børnenes røst blive hørt.

Selvom der siden 2012 er forsket yderligere i indsatser til små børn og deres familier, giver hæftet et fint indblik i, hvor de nordiske lande var på indsatsområdet til, blandt andet, udsatte børn på daværende tidspunkt.

I det følgende præsenteres et par eksempler på indsatser, som har til formål at styrke børns udvikling tidligt i barndommen. Den ene intervention er en universel intervention og tilbydes altså til alle typer familier, uanset om familien er identificeret som udsat eller ej, hvorimod den anden indsats har sårbare og udsatte børn/forældre som målgruppe.

Barnets sociale miljø har en betydning for udvikling af egenskaber og kompetencer og dermed også deres livsduelighed (Blum, McNeely & Nonnemaker, 2002). Relationen mellem barn og forældre spiller derfor en central rolle ift. børns udvikling, hvilket gør, at størstedelen af indsatser til helt små børn er rettet mod forældrene, snarere end barnet. En dårlig relation mellem barn og forældre beskrives også i resilienslitteraturen som en risikofaktor (Bell & Romano, 2015; Ulturgasheva m.fl., 2014).

Interventionen 'De utrolige år' (DUÅ) har til formål at styrke forældretilknytning og det positive samspil mellem barnet og dets forældre, men ligeledes mellem barnet og dets pædagoger. Dette gøres med henblik på at fremme børnenes sociale kompetencer og deres evne til læring og selvregulering. Målgruppen for DUÅ er børn i alderen 0-12 år. Interventionen har et babyprogram 'DUÅ baby', som henvender sig til familier med helt små børn (0-1-årige) og et program til familier med børn mellem 1-3 år: 'DUÅ småbørn'. DUÅ er veldokumenteret internationalt, og danske kommuner har arbejdet med programmet siden 2006. Effekten af den universelle intervention 'DUÅ baby' er de seneste år blevet undersøgt i et RCT-studie i Danmark. Resultaterne af undersøgelsen er endnu ikke publiceret. Da effekten af 'DUÅ baby' ikke tidligere har været undersøgt, er det interessant at følge gennemførelsen og evalueringen af interventionen.

I andre lande har man fundet evidens for, at indsatser til forældre i ikke-udsatte familier og udsatte forældre har en positiv effekt på børnenes udvikling (Feinberg, Kan & Goslin, 2009; Heinicke m.fl., 1999; Velderman m.fl., 2006), men studier, hvor resultaterne står tvivl om effekten af tidlige indsatser er også publiceret (Barlow m.fl., 2007; Bayer m.fl., 2010). Indsatsen 'Marte Meo' er en indsats, hvor der internationalt er dokumenteret en positiv effekt. Indsatsen har til formål at styrke udsatte børns selvværd, sociale kompetencer, empati, koncentration, vitalitet, sprog og impulsstyring. Disse kompetencer dækker livsduelighed også over, og derfor er indsatsen interessant at inddrage i dette notat. Metoden har været udbredt med succes i 30 lande og blev introduceret for første gang for 30 år siden. Metoden tager udgangspunkt i samspil optaget på video, dette kan være samspil mellem forældre og børn, men også mellem børn og pædagoger. Metoden forsøger, via videooptagelserne, at finde frem til samspillet udviklingsstøttende potentiale med udgangspunkt i, at anerkendende relationer mellem mennesker stimulerer til udvikling, læring og livsudfoldelse. 'Marte Meo' bliver tilbudt til udsatte familier eller familier med reducerede forældrekompetencer. Generelt bør

interventioner i første omgang rettes mod de familier, der har et behov for støtte, men det kan være svært at identificere, hvilke familier/børn der har størst behov. Et eksempel på, hvordan man kan identificere udsatte børn/familier og senere sørge for, at de modtager den rette støtte, præsenteres i efternævnte afsnit.

Små børn tilbringer ofte adskillige timer i daginstitution, og daginstitutioner bør derfor spille en betydelig rolle ift. at identificere, hvilke børn der har ekstra brug for støtte. Norge har de seneste år haft succes med at indføre den såkaldte 'Kvello-model', som er udviklet af forsker og professor Øyvind Kvello. Indsatsen er rettet mod børn i børnehave og skole. Indsatsen er udviklet til tidligst muligt at identificere og støtte børn, som tidligt i barndommen har nogle adfærdsmæssige problemer, ved at forældre, børnehave og andre aktører indgår i et samarbejde. Modellen kan derfor opfattes som et screeningsværktøj. Målet med screeningen er, at det er de rette børn og de rette forældre, der modtager den fornødne støtte vha. kommunale tilbud, så barnet kan få den bedst mulige opvækst. Eksisterende viden om beskyttelses- og risikofaktorer er blevet inddraget, da modellen blev udviklet, og Kvello-modellens principper er derfor relevante i diskussionen af livsduelighed. Modellen blev udarbejdet og implementeret, da der tidligere havde været for langt mellem en reel bekymring i børnehaven og tilbud om en støttende indsats fra kommunen. Indsatsen er implementeret i adskillige kommuner i Norge med positiv respons. Et lignende tiltag er igangsat i Danmark. Et forskningsprojekt under Socialstyrelsen i 2010-2013 havde til formål at opkvalificere den tidlige opsporing og indsats over for udsatte børn i sundhedspleje, dagpleje og daginstitutioner. Der blev udarbejdet en opsporingsmodel, hvis virkning blev evalueret baseret på implementering i fem pilotkommuner. Initiativets primære målgruppe var/er, ligesom i Kvello-modellen, børn i alderen 0-6 år, og det primære formål med modellen var at skabe bedre trivsel for flere børn i udsatte positioner. Som en del af videreudviklingen af den danske forebyggelsespakke blev modellen for tidlig opsporing af socialt udsatte børn revideret. Den reviderede opsporingsmodel omfatter fire elementer:

1. Trivselsvurdering, der har til formål at identificere børns eventuelle manglende trivsel ved hjælp af trivselsskema (omfatter psykisk og emotionel trivsel, kognitiv trivsel, social trivsel og fysisk og sanse-motorisk trivsel)
2. Overgangsmodel, som skal bidrage til, at et barns styrker og udfordringer bliver formidlet i overgangen fra en institution til en anden
3. Ekstern faglig sparring, som skal medvirke til, at de fagpersoner, der er i direkte kontakt med børnene, løbende får sparring på de pædagogiske og psykologiske problemstillinger

4. Dialogmodellen, som skal styrke de fagprofessionelle i gennemførelsen af møder, så der blandt deltagere er en klar viden om mål og indhold for mødet.

Den reviderede model for tidlig opsporing er på nuværende tidspunkt i gang med at blive udbredt i Danmark, og modellen skal derefter resultat-evalueres. Projektperioden forløber til 2017, og de endelige resultater foreligger derfor ikke endnu. Der kan læses mere om evalueringen af den oprindelige model for tidlig opsporing i Rambølls rapport *Evaluering af projektet opkvalificering af den tidlige indsats i kommunerne* (Rambøll Management Consulting, 2013), og på Socialstyrelsens hjemmeside findes der mere information om indholdet af den reviderede model, hvilke teorier den baseres på, og hvilke kommuner der er en del af projektet.

Norges arbejde med Kvello-modellen og Socialstyrelsens udbredelse af modellen for tidlig opsporing understreger vigtigheden af daginstitutioners rolle ift. børns tidlige udvikling og især udsatte børns udvikling. Daginstitutioner er/bør være en betydelig aktør ift. at identificere og hjælpe børn, som har det svært. Dette har ligeledes været baggrunden for to danske universelle ordninger, som skal give børn lige muligheder: sundhedsplejerskeordningen og daginstitutionerne. Men på trods af disse ordninger eksisterer der stadig stor forskel på børns adfærd og kompetencer, hvilket underbygges af resultaterne i dette notat. Der er derfor igangsat et nyt projekt kaldet CRUNCH (Center for Research on Universal Child Policies), hvor Århus Universitet, Københavns Universitet, Frederiksberg Kommune, Center for Børneliv og SFI samarbejder om systematisk at undersøge effekterne af indsatserne. Der bliver udarbejdet en stor datakilde om tidlige indsatser på baggrund af eksisterende kommunale data. Målet med projektet er at skabe et katalog med erfaringer, som pædagoger og sundhedsplejersker i kommunerne kan benytte. Projektet kan på sigt bidrage til, at uligheden blandt små børn reduceres.

BILAG

BILAG 1

METODE

Den kondenserede definition af livsduelighed og hvordan indholdet af livsduelighed kan forstås, baseres på en gennemgang af relevant national og international litteratur suppleret med inddragelse af en ekspertgruppe. Denne arbejdsgang bestod af følgende centrale dele:

- Litteratursøgning (herunder systematisk søgning, grå søgning og sneboldsøgning) samt screening af litteratur
- Gennemgang af relevant litteratur
- Udarbejdelse af en definition på livsduelighed baseret på den opnåede viden
- Sparring med ekspertgruppe.

I det følgende beskrives fremgangsmåden mere detaljeret.

LITTERATURSØGNING

Indledningsvis blev der gennemført en dansk søgning på livsduelighed. Denne søgning omfattede en bibliotekssøgning samt en søgning i Google Scholar på begrebet livsduelighed. Denne danske søgning gav kun få referencer. Gennemgang af disse referencer viste dog, at livsduelighed overvejende kobles med begrebet 'resiliens' (på engelsk: 'resilience').

På baggrund af disse resultater blev der efterfølgende gennemført to forskellige typer af litteratursøgning: 1) en systematisk litteratursøgning og 2) en såkaldt sneboldsøgning.

SYSTEMATISK SØGNING & SCREENING

Den systematiske søgning, som blev gennemført på engelsk, blev foretaget i en række centrale internationale databaser: PsycINFO, Teacher Reference Center, Academic Search Premier, SocINDEX with Full Text, ERIC.

Søgeord i den første søgning var 'resilience', 'children' og 'youth': ((resilien* AND (child* OR youth* OR adoles* OR young))). Denne første søgning resulterede i 15.666 referencer.

For at målrette søgningen yderligere blev der tilføjet relevante underbegreber såsom well-being, social competences, life-skills, non-cognitive skills til søgningen: ((resilien* AND (child* OR youth* OR adoles* OR young*)) AND ((non-cognitive skills) OR (life skills) OR well-being OR (social compe*))) AND (literature* OR review*). Derudover blev kun peer-reviewede studier medtaget. Dette resulterede i 404 referencer.

Efterfølgende blev de 404 referencer screenet i forhold til relevans. Ved screeningen blev referencer, der lå uden for projektets tema, frasorteret. Det betød, at artikler, der ikke omhandlede børn og unges livsduelighed (resilience) eller ikke indeholdt definitioner eller studier af resiliens eller livsduelighed, blev frasorteret. Herudover blev dubletter, boganmeldelser og ikke-engelsksprogede artikler ligeledes frasorteret. Dette resulterede i 44 referencer, der blev vurderet som værende relevante definitions-mæssigt.

SNEBOLDSØGNING

Med udgangspunkt i de relevante referencer, der blev fundet gennem den indledende danske søgning samt i den engelsksprogede systematiske søgning og screening, blev der gennemført en såkaldt sneboldsøgning. Dette omfattede, at der med afsæt i de inkluderede referencer blev søgt på den relevante litteratur, som blev nævnt i disse tekster, men som ikke allerede var fundet gennem litteratursøgningens tidligere faser. Denne form for søgning giver god indsigt i centrale begreber i feltet.

GRÅ SØGNING

Endelig blev litteratursøgningen suppleret af en grå søgning – dvs. søgning i kilder/hjemmesider, der forventedes at være relevante (fx DPU, Aarhus Universitet) i forbindelse med afdækning af begrebet livsduelighed.

GENNEMGANG AF RELEVANT LITTERATUR

Den relevante litteratur, som blev fundet i litteratursøgningen, blev gennemset med henblik på at finde definitioner af livsduelighed og resiliens samt en beskrivelse af, hvad begreberne omfatter. Fokus var at finde henholdsvis fællestræk og forskelle i, hvordan livsduelighed og resiliens defineres og konceptualiseres i litteraturen. Centrale forskere samt tilgange til resiliens og livsduelighed blev identificeret ud fra princippet om

centralitet, dvs. i hvor høj grad en forsker refereres til, eller i hvor høj grad en tekst bruges som reference i litteraturen og ved at læne sig opad, hvad andre forskere mener er centrale tekster.

UDARBEJDELSE AF DEFINITION

På baggrund af litteraturgennemgangen samt sparring med medlemmer af projektets ekspertgruppe blev en række centrale tilgange til livsduelighed og resiliens identificeret. Dette omfattede, hvad der forstås ved livsduelighed og resiliens, samt hvilke forhold, egenskaber og kompetencer der er fremmede for livsduelighed og resiliens. Denne viden dannede udgangspunkt for et første udkast til en definition på livsduelighed, som medlemmer af ekspertgruppen herefter kommenterede og deltog i diskussion af.

På baggrund af oplægget kombineret med diskussionerne med eksperterne blev projektets endelig definition på livsduelighed udarbejdet.

EKSPERTGRUPPENS SAMMENSÆTNING OG ROLLE

I forbindelse med oprettelse af projektet blev der dannet en ekspertgruppe bestående af forskere og eksperter inden for børn og unges hverdagsliv, trivsel samt livsduelighed. Medlemmer af ekspertgruppen var:

- Bjarne Bruun Jensen (Centerchef og professor, Steno Center for Sundhedsfremme)
- Per Schultz Jørgensen (Professor Emeritus ved DPU, Aarhus Universitet)
- Britta Kyvsgaard (Forskningschef, Justitsministeriet og professor, Aalborg Universitet)
- Anne Linder (Psykolog og forfatter)
- Ida Schwartz (Lektor, University College Lillebælt)
- Kamilla Gumedé, Nanna Bøgh Laursen og Jeppe Hillgaard (Souschef og projektkoordinatorer, Trygfondens Børneforskningscenter, Aarhus Universitet).

Ekspertgruppen fungerede som værdifuld sparring i to faser af begrebsafklaringen. Først i forbindelse med afdækningen af den centrale forståelse af livsduelighedsbegrebet, hvor medlemmer af ekspertgruppen bidrog med deres forståelse og perspektiv på begrebet livsduelighed. Sidenhen i forbindelse med projektgruppens præsentation af første egentlige udkast til en definition af livsduelighed.

LITTERATUR

- Abelev, M.S. (2009): "Advancing Out of Poverty: Social Class Worldview and Its Relation to Resilience". *Journal of Adolescent Research*, 24(1), s. 114-141.
- Anderson, L.M., C. Shinn, M.T. Fullilove, S.C. Scrimshaw, J.E. Fielding, J. Normand & V.G. Carande-Kulis (2003): "The Effectiveness of Early Childhood Development Programs". *American Journal of Preventive Medicine*, 24(3), S. 32-46.
- Barlow, J., H. Davis, E. McIntosh, P. Jarrett, C. Mockford & S. Stewart-Brown (2007): "Role of Home Visiting in Improving Parenting and Health in Families at Risk of Abuse and Neglect: Results of a Multicentre Randomised Controlled Trial and Economic Evaluation". *Archives of Disease in Childhood*, 92(3), s. 229-233.
- Bayer, J.K., H. Hiscock, O.C. Ukoumunne, K. Scalzo & M. Wake (2010): "Three-year-old Outcomes of a Brief Universal Parenting Intervention to Prevent Behaviour Problems: Randomised Controlled Trial". *Archives of Disease in Childhood*, 95(3), s. 187-192.
- Bell, T. & E. Romano (2015): "Child Resilience in Out-of-home Care: Child Welfare Worker Perspectives". *Children and Youth Services Review*, 48, s. 49-59.
- Blum, R.W., C. McNeely & J. Nonnemaker (2002): "Vulnerability, Risk, and Protection". *Journal of Adolescent Health*, 31(1), S. 28-39.
- Danmarks Evalueringsinstitut. (2005): *Køn, karakterer og karriere: drenges og pigers præstationer*. København: Danmarks Evalueringsinstitut.
- DiFulvio, G.T. (2011): "Sexual Minority Youth, Social Connection and Resilience: From Personal Struggle to Collective Identity". *Social Science & Medicine*, 72(10), s. 1611-1617.

- Feinberg, M.E., M.L. Kan & M.C. Goslin (2009): "Enhancing Coparenting, Parenting, and Child Self-Regulation: Effects of Family Foundations 1 Year after Birth". *Prevention Science*, 10(3), s. 276-285.
- Forrest-Bank, S.S., N. Nicotera, E.K. Anthony & J.M. Jenson (2015): "Finding their Way: Perceptions of Risk, Resilience, and Positive Youth Development among Adolescents and Young Adults from Public Housing Neighborhoods". *Children and Youth Services Review*, 55, s. 147-158.
- Garzia, E. (2015): *Inequalities at the Starting Gate – Cognitive and Noncognitive Skills Gaps between 2010–2011 Kindergarten Classmates* (s. 93). Washington, DC 20005: Economic Policy Institute.
- Hart, B. & T.R. Risley (1995): *Meaningful Differences in the everyday Experience of Young American Children*. Baltimore: P.H. Brookes.
- Hart, B. & T.R. Risley (2003): "The Early Catastrophe: The 30 Million Word Gap by Age 3". *American Educator*, Spring, s. 4-9.
- Heinicke, C.M., N.R. Fineman, G. Ruth, S.L. Recchia, D. Guthrie & C. Rodning (1999): "Relationship-based Intervention with at-risk Mothers: Outcome in the First Year of Life". *Infant Mental Health Journal*, 20(4), s. 349-374.
- Højen-Sørensen, A.-K., K.S. Kohl, K.M. Dahl, A. Skårhøj, H. Oldrup & J.H. Pejtersen (2016): *Lige muligheder – udsatte børn og unge: afsluttende evaluering*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 16:20.
- Haahr, U. & O. Karlsson (2009): *Danmarksbilleder – SFI's forskning gennem 50 år*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Jensen, B., U. Brandi, D. Kousholt, P. Berliner, T.Y. Andersen, G. Hellmund & A. Holm (2011): "Videnbaseret indsats over for udsatte børn i dagtilbud-modelprogram: VIDA-Statusrapport 2". København: DPU, Aarhus Universitet.
- KL (2012): *Det gode børneliv* (1. udg., Bd. 1). København: Kommunernes Landsforening.
- Luthar, S.S. & L.B. Zelazo (2003): "Research on Resilience: An Integrative Review". I S.S. Luthar (Red.), *Resilience and Vulnerability* (s. 510-550). Cambridge: Cambridge University Press. Hentet fra <http://ebooks.cambridge.org/ref/id/CBO9780511615788A031>
- Marklund, K., A.-K. Andershed, H. Andershed, M. Kalland, P. Kouvoonen, T. Ogden, H. Oldrup, K. Sundell, N. Simic & E. Söderström (2012): *Nordens børn. Resultater fra projektet Tidlige Indsatser for Familier: Inspirationshæfte [Del 2]*. Stockholm; Dronninglund: Nordens Velfærdscenter.
- Masten, A.S. (2014): *Ordinary Magic: Resilience in Development*. New York, NY: Guilford Press.

- McCay, E., C. Carter, A. Aiello, S. Quesnel, J. Langley, S. Hwang & J. Karabanow (2015): "Dialectical Behavior Therapy as a Catalyst for Change in Street-Involved Youth: A Mixed Methods Study. *Children and Youth Services Review*, 58, s. 187-199.
- Munk, M.D. & D.A. Sloth (2005): "Hvad gør en god skole? Elevernes sociale baggrund og resultater". *Samfundsøkonomen – DJØF*, (5), s. 15-19.
- Ng, E.C.W., C.C. Chan & M.K. Lai (2014): "Hope and Life Satisfaction among Underprivileged Children in Hong Kong: The Mediating Role of Perceived Community Support: Perceived Community Support". *Journal of Community Psychology*, 42(3), s. 352-364.
- Ottosen, M.H., D. Andersen, K.M. Dahl, A.T. Hansen, M. Lausten & S.V. Østergaard (2014): *Børn og unge i Danmark. Velfærd og trivsel 2014*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 14:30.
- Petersen, K.E. & L. Ladefoged (2015): *Sundhedsplejens indsatser og betydning i arbejdet med små udsatte børn og familier*. København: Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet.
- Petersen, K.E. (2011): *Pædagogisk arbejde med socialt udsatte børn i vuggestuen*. København: Aarhus Universitet, Institut for Uddannelse og Pædagogik.
- Rambøll Management Consulting (2013): *Evaluering af projektet opkvalificering af den tidlige indsats i kommunerne. Slutrapport: Opsporingsmodellens implementering og effekter*. København: Rambøll..
- Rambøll Management Consulting, Aarhus Universitet & Syddansk Universitet (2016): *Børns tidlige udvikling og læring i dagtilbud. Analyser af 0-6 årige børn i dagtilbud. Videnspublikation til kommuner*. Rambøll Management Consulting, Aarhus Universitet og Syddansk Universitet.
- Rhodes, A.M. & R. Schechter (2014): "Fostering Resilience among Youth in Inner City Community Arts Centers: The Case of the Artists Collective". *Education and Urban Society*, 46(7), s. 826-848.
- Svanberg, P.O.G. (1998): "Attachment, Resilience and Prevention". *Journal of Mental Health*, 7(6), s. 543-578.
- Theron, L.C. & A.M.C. Theron (2010): "A Critical Review of Studies of South African Youth Resilience, 1990-2008". *South African Journal of Science*, 106(7/8).
- Thomsen, J.P. (red.), K.M. Dahl, S. Baviskar, C.J. de Montgomery, S. Frederiksen, M.H. Poulsen, M.H. Ottosen, S.V. Østergaard, R.F. Olsen, J. Østergaard & D. Andersen (2016): *Unge i Danmark – 18 år og på vej til voksenlivet*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 16:18.
- Ulturgasheva, O., S. Rasmus, L. Wexler, K. Nystad & M. Kral (2014): "Arctic Indigenous Youth Resilience and Vulnerability: Com-

- parative Analysis of Adolescent Experiences across five Circumpolar Communities”. *Transcultural Psychiatry*, 51(5), s. 735-756.
- Vindevogel, S., A. Ager, J. Schiltz, E. Broekaert & I. Derluyn (2015): “Toward a Culturally Sensitive Conceptualization of Resilience: Participatory Research with War-Affected Communities in northern Uganda”. *Transcultural Psychiatry*, 52(3), s. 396-416.
- Velderman, M.K, M.J. Bakermans-Kranenburg, F. Juffer & M.H. van Ijzendoorn (2006): “Effects of Attachment-Based Interventions on Maternal Sensitivity and Infant Attachment: Differential Susceptibility of Highly Reactive Infants”. *Journal of Family Psychology*, 20(2), s. 266-274.
- Østergaard, S.V., A.B. Steensgaard, A.T. Hansen, S. Henze-Pedersen & J. Østergaard (2015): *På vej mod ungdomskriminalitet: Hvilke faktorer i barndommen gør en forskel?* København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 15:08.